

Ministerie van Defensie

Stand van Defensie

Voortgang bouwen aan een
toekomstbestendige krijgsmacht

Voorjaar 2024

the $\mathbb{R}^n$ space. The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

Inhoud

Voorwoord	5
Samenvatting en appreciatie Stand van Defensie voorjaar 2024	6
Inleiding	9
 1 Besturen en commandovoering	13
1.1 Defensie verbonden met de samenleving	14
1.2 Europese en Internationale samenwerking	19
1.3 Specialisatie	24
1.4 Onderzoek & Innovatie	27
 2 Vervullen personele behoefte	29
2.1 Instroom en uitstroom van personeel	32
2.2 Dienjaar	35
2.3 Personele gereedheid	37
2.4 Diversiteit & inclusiviteit	39
2.5 Werkbeleving	42
 3 Vervullen materiële behoefte	45
3.1 Staat van het materieel	46
3.2 Voortgang materieelprojecten	48
3.3 Inzetvoorraden	50
3.4 Industriebeleid & samenwerking	51
 4 Gereedstellen	53
4.1 Geoefendheid	54
 5 Inzetten	57
5.1 Inzet voor hoofdtak 1	60
5.2 Inzet voor hoofdtak 2	61
5.3 Inzet voor hoofdtak 3	63
 6 Ondersteunen	65
6.1 Duurzaamheid	66
6.2 Veiligheid	69
6.3 Digitale transformatie	73
6.4 Informatiehuishouding en transparantie	76
6.5 Onvolkomenheden Algemene Rekenkamer	78
Afkortingen	81

the $\mathbb{R}^n$ space. The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

The $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers, and the $\mathbb{R}^n$ space is a vector space over the real numbers.

Voorwoord

In 2023 is de wereldwijde veiligheidssituatie verder verslechterd en dit benadrukt het belang van een sterke krijgsmacht. Defensie werkt hard aan een stevig Ministerie van Defensie en een slimme en sterke krijgsmacht die voorbereid is op de eerste hoofdtaak voor de huidige en toekomstige veiligheidssituatie. Met de Stand van Defensie laten we in de volle breedte zien hoe Defensie ervoor staat en zich ontwikkelt. De informatie in deze Stand overziet 2023 in zijn geheel.

Ruim twee jaar na de grootschalige Russische invasie van Oekraïne woedt de oorlog op het Europese continent onverminderd voort. Nederland blijft Oekraïne steunen, zolang het nodig is. Want de uitkomst van de Russische oorlog in Oekraïne is bepalend voor de vrijheid en toekomst van Europa. Oekraïne vecht voor onze waarden: vrijheid, democratie en het behoud van de internationale rechtsorde. Daarom is het cruciaal dat we Oekraïne blijven steunen: voor het voortbestaan van Oekraïne als soevereine staat en als investering in onze eigen veiligheid.

In 2023 is ook het conflict in het Midden-Oosten opgeblaasd. Defensie is ingezet voor het repatriëren van Nederlandse burgers en voor het verlenen van humanitaire hulp om hongersnood en uitdroging te voorkomen. Daarnaast zijn de ontwikkelingen rondom Europa en in de Pacific en de Sahel uitermate onzeker. Oplopende spanningen en (burger)oorlogen laten zien dat we blijvend rekening moeten houden met snelle en onverwachte inzet van de krijgsmacht, zoals de evacuatiemissie in Soedan. De wereld om ons heen wordt onveilig en Defensie moet daarop kunnen reageren.

De huidige veiligheidssituatie eist dat we weer volledig toegerust zijn op het uitvoeren van de eerste hoofdtaak. Tegelijkertijd moet Defensie ook hoofdtaak twee en drie volwaardig kunnen uitvoeren. De recente inzet in de Rode Zee en de voortdurende inzet in het Caribisch gebied zijn daar belangrijke voorbeelden van. Dat betekent dat er hard doorgewerkt moet worden aan de versterking van de krijgsmacht. Om niet alleen klaar te zijn voor het gevecht van vandaag, maar ook voor het gevecht van morgen. De investering van dit kabinet in Defensie is de grootste investering sinds het einde van de Koude Oorlog. Met de extra budgetten investeert Defensie in een goed salaris, arbeidsvoorwaarden en pensioen voor defensiepersoneel, maar ook in de aanschaf en het onderhoud van materieel. Zo vergroten we de slagkracht.

We kunnen en willen dit niet alleen doen. Om Nederland veilig te houden hebben we Europese en internationale samenwerking en een weerbare en betrokken samenleving nodig. Ook de Europese defensie-industrie speelt hierbij een belangrijke rol. Daarom werken we samen met (veiligheids)partners, overheden, industrie en het maatschappelijk middenveld om Nederland en Europa veilig te houden.

In 2023 hebben de NAVO-bondgenoten zich gecommitteerd aan een nieuwe Defense Investment Pledge (DIP). Hiermee spreken bondgenoten af om structureel minimaal 2% van het bbp te besteden aan Defensie. Structurele en langdurige financiële zekerheid is nodig om door te kunnen bouwen aan de krijgsmacht. Zo vergroten we onze gevechtskracht en blijven we een betrouwbare partner voor onze NAVO- en EU-bondgenoten, en voor onze partners in de industrie en de samenleving.

Minister van Defensie
Kajsa Ollongren

Staatsecretaris van Defensie
Christophe van der Maat

Samenvatting en appreciatie Stand van Defensie voorjaar 2024

De grootschalige oorlog in Oekraïne is zijn derde jaar ingegaan. Ook op andere plekken hebben spanningen geleid tot gewapend conflict, zoals in het Midden-Oosten. De verslechterde geopolitieke veiligheidssituatie maakt het urgenter dan ooit dat Defensie gereed moet zijn voor het gevecht van vandaag en morgen. Door te werken aan een soepel Ministerie van Defensie en een slimme en sterke krijgsmacht zijn we voorbereid op onze hoofdtaken. Zo beschermen we wat ons dierbaar is.

Voor de verdediging van de belangen van Nederland en Europa is er meer nodig. Nederland blijft onverminderd Oekraïne steunen voor zolang als dat nodig is. Nederland moet eveneens voldoen aan de internationale verplichtingen alsook invulling geven aan de uitvoering van de grondwettelijke taken. Voor de toekomst bereidt Defensie zich voor op de uitdagingen waarmee het geconfronteerd wordt en op de uitdagingen die in de toekomst op ons af kunnen komen. Defensie werkt daarom met urgentie aan een grote veranderopgave.

Defensie zet in op het vergroten en versnellen van de productiezekerheid voor de krijgsmacht alsook het opschalen van succesvolle innovaties. Dankzij de inzet van onze militairen, burgers en reservisten heeft Defensie de afgelopen jaren extra stappen kunnen zetten. De extra toegekende financiële middelen zijn hiervoor eveneens randvoorwaardelijk. Er zullen echter meer stappen moeten worden gezet. Langdurige financiële zekerheid helpt om de krijgsmacht verder te versterken en een geloofwaardige partner en bondgenoot te zijn.

Defensie groeit en herstelt maar het versterken van de organisatie vraagt tijd. De krapte op de arbeidsmarkt, de beperkte fysieke ruimte en de grillige wereldmarkt zorgen voor uitdagingen bij het realiseren van onze doelstellingen. Defensie zoekt nadrukkelijk de samenwerking met bondgenoten en partners, nationaal en internationaal, om deze uitdagingen het hoofd te bieden.

Besturen en commandovoering

Defensie maakt deel uit van de Nederlandse samenleving. Om die reden is het belangrijk begrip en draagvlak te behouden voor ons werk en onze taken. De veranderende veiligheidssituatie maakt het urgent de samenleving weerbaarder te maken en om als organisatie te groeien. Daarom versterkt Defensie de komende jaren de verbinding met de samenleving.

De groei van Defensie is concreet zichtbaar en merkbaar, bijvoorbeeld rondom militaire vliegbases. Het besef dat onze veiligheid van belang is en daar ruimte voor nodig is maakt dat we de verschillende belangen bij elkaar moeten brengen en op zoek moeten naar een nieuwe balans. Om die reden is Defensie het nationaal programma Ruimte voor Defensie gestart. Defensie streeft naar een transparant proces, gericht op samenwerking en waarbij er integrale afwegingen worden gemaakt. Burgers, bedrijven, andere overheden en belangenorganisaties maken gebruik van de mogelijkheid tot inspraak die op meerdere momenten in het proces is voorzien.

Europa heeft voor haar veiligheid een sterke NAVO en EU nodig. Alleen samen kunnen we onze belangen het beste verdedigen. Dit vraagt om meer, beter en slimmere Europese en internationale samenwerking. Defensie heeft de bijdragen aan EU- en NAVO-missies en -operaties in 2023 vergroot door de Nederlandse bijdrage aan de *European Union Force* in Bosnia Herzegovina (Althea) en Irak (NATO Mission Iraq). Defensie zet eveneens in op interoperabiliteit door meer en betere standaardisatie. Dit geldt ook voor de steun aan Oekraïne. Door gezamenlijk te produceren en te leveren wordt de steun voor Oekraïne effectiever en efficiënter.

Wetenschap en technologie maken meer en meer het verschil tussen het winnen en verliezen van oorlogen; een kennisvoorsprong en continue innovatie geven de doorslag. Nederland investeert daarom extra in de kennisbasis, technologieontwikkeling en innovaties. Naast extra investeringen zijn het aanbrengen van focus, andere manieren van samenwerking en passende financiële instrumenten nodig. Daarbij werkt Defensie samen met de maatschappij en met de industrie.

Vervullen personele behoefte

Het personeel vormt de ruggengraat van de organisatie. In de huidige arbeidsmarkt blijft het een uitdaging om voldoende en gekwalificeerde mensen te vinden en te behouden. Een positieve trend is dat het absolute aantal militairen is gestegen. Door de stijging van de formatie leidt dat echter niet tot een stijging van het vullingspercentage. Het resultaat blijft dan ook achter bij de gewenste resultaten. In 2024 worden meer positieve effecten verwacht van de BBI-maatregelen¹. Naast verhoging van de instroom van personeel zet Defensie ook in op behoud van zittend personeel door onder andere verbeteringen van de arbeidsvoorwaarden. Het is mogelijk dat het personeelstekort niet volledig wordt opgelost door de maatregelen die momenteel worden genomen. Daarom onderzoekt Defensie aanvullende initiatieven om invulling te geven aan een schaalbare krijgsmacht en de versterking van het reservistenbestand door verdergaande samenwerking met het bedrijfsleven, andere departementen, de industrie, opleidingsinstanties en werkgeversorganisaties.

¹ Zie Kamerbrief Contouren behouden, binden en inspireren, 1 september 2022, 36200-X-8

Vervullen materiele behoefte

Defensie dient te beschikken over voldoende en goed functionerend materieel. Dit materieel is niet alleen nodig voor inzet, maar ook om personeel op te leiden, te oefenen en te trainen. Hoewel verschillende hoofdwapensystemen op norm zijn, voldoen ook bepaalde systemen niet. Het extra toegekende budget van de afgelopen jaren is met name ingezet voor het verhogen van de materiele voorraden zoals de reservedelen. De gemiddelde materiële gereedheid over alle hoofdwapensystemen lijkt het afgelopen jaar licht gestegen, echter is het nog te vroeg om van een structurele verbetering te spreken. Eenheden die deze wapensystemen gebruiken en beheren kampen nog steeds met een tekort aan materieellogistiek- en technisch personeel (militair en burger).

Gereedstellen

De operationele gereedheid van de krijgsmacht moet omhoog. De geoefendheid van de krijgsmacht wordt negatief beïnvloed door de eerder beschreven knelpunten in de personele en materiële gereedheid. De geleverde steun leidt tot langdurige effecten op de gereedheid van onze krijgsmacht. Defensie houdt ook bij toekomstige verzoeken aandacht voor de effecten op de gereedheid. Door restricties in de digitale- en fysieke omgeving wordt oefenen beperkt, bijvoorbeeld door geluidsnormen.

Inzet

Nederlandse militairen, burger en reservisten zijn in 2023 ingezet voor alle hoofdtaken. Naast inzet stonden militairen stand-by voor nationale taken en verplichtingen voor de NAVO en EU. Naar aanleiding van de toenemende mogelijkheid van een militair conflict met een gelijkwaardige tegenstander verschuift de nadruk naar inzet in het kader van de eerste hoofdtak. Tegelijkertijd blijft de inzet in het kader van de tweede en derde hoofdtak onverminderd relevant. Voor het draagvlak van inzet door Defensie is het van groot belang om risico's op burgerslachtoffers te minimaliseren bij de inzet van onze krijgsmacht en transparantie te vergroten. De afgelopen periode zijn stappen gezet op basis van het eerder gepresenteerde stappenplan. Defensie werkt hierin nauw samen met maatschappelijke en internationale partners op het gebied van de bescherming van de burgerbevolking in een gewapend conflict.

Ondersteunen

Ondersteuning is randvoorwaardelijk voor een sterk Defensie. Betere ondersteuning maakt de krijgsmacht wendbaar en meer schaalbaar. Acties op het gebied van duurzaamheid zijn zowel gericht op het versterken van de organisatie op het gebied van klimaatweerbaarheid, energiezekerheid en zelfredzaamheid als onze maatschappelijke opgave om onze voetafdruk te verkleinen. Het percentage voor biobrandstof gaat naar verwachting verder stijgen en de verlaging van de algemene CO₂-reductie ligt op schema voor het te behalen doel. Door het plaatsen van windturbines en zonnepanelen op defensieterreinen draagt Defensie bij aan een fossielvrije energievoorziening en een grotere schok bestendigheid van de eigen energievoorziening.

Defensie moet sneller, slimmer en sterker zijn dan onze tegenstanders in het informatiedomein om de oorlog van de toekomst te kunnen winnen. Defensie investeert in toenemende mate in het personeel en de systemen die de digitale transformatie mogelijk maken. Naar verwachting stijgt vanaf 2024 het aantal ICT'ers bij Defensie.

Defensie wil een gezaghebbende informatiepositie bereiken. Dit verbetert de wendbaarheid, commando- en bedrijfsvoering. Het programma Defensie Open op Orde heeft belangrijke stappen gezet voor het verhogen van het volwassenheidsniveau van de informatiehuishouding.

Inleiding

In deze derde Stand van Defensie (Stand van Defensie) voorjaar 2024 rapporteert Defensie over de voortgang van de noodzakelijke groei en versterking van Defensie. Dit doen we transparant waar het kan en vertrouwelijk waar dat moet. De informatie in deze stand overziet geheel 2023.

Om op meetbare en transparante wijze te presenteren, rapporteren we zoveel mogelijk over de voortgang op de (lange termijn-) doelstellingen van Defensie. We bieden hierbij een set van gegevens aan die naast kwalitatieve teksten ook bestaat uit Kritieke Prestatie-Indicatoren (KPI's), indicatoren en kengetallen. De Stand van Defensie is ontstaan door reguliere, terugkerende rapportages te integreren. Het oogmerk is om de voortgang van Defensie op de verschillende thema's en onderwerpen effectiever inzichtelijk te maken en de samenhang zichtbaarder wordt.

Rapportage in ontwikkeling

Defensie is in transitie, dit is ook zichtbaar in de wijze van rapporteren waarbij het streven is deze rapportage steeds verder te verbeteren. Daartoe hebben we voor deze Stand de omvang van de onderwerpen meer met elkaar in balans gebracht. Er zijn ten opzichte van de Stand van Defensie najaar 2023 eveneens elementen toegevoegd aan de Stand van Defensie zoals de rapportage *Voortgang luchthavenbesluiten* in het thema *Defensie verbonden met de samenleving*. Deze voortgangsrapportage is hiermee geïntegreerd in de Stand van Defensie wordt als zodanig niet meer separaat aan de Kamer verzonden.

Aan deze Stand van Defensie zijn vier nieuwe indicatoren toegevoegd. Voor het thema 'Defensie verbonden met de samenleving' betreft dit de indicator *meldingen van ervaren geluidsoverlast bij militaire vliegbewegingen*. In het thema 'Europese en internationale samenwerking' is een indicator toegevoegd dat inzicht geeft in de aanschaf van defensiematerieel in Europees verband. In het hoofdstuk Inzet wordt eveneens conform toezegging Kamer inzicht gegeven in hoe vaak een beroep op Defensie is gedaan in het kader van Hoofdtak 3 en op welk type bijstand. De vierde indicator betreft het percentage *Duurzame energieopwekking op defensie terreinen* bij het thema 'Duurzaamheid' bij 'Ondersteuning'.

Structuur

De structuur van de Stand van Defensie is opgebouwd langs de waardeketen van Defensie. De grafische voorstelling van de waardeketen van Defensie laat zien hoe de primaire en ondersteunende hoofdprocessen samenhangen. Die voorstelling is daarmee een logische structuur voor deze rapportage; het leidt tot een bestendige wijze van rapporteren. De hoofdstukindeling volgt de indeling van de verschillende onderdelen uit de waardeketen.

Leeswijzer

Het algemene beeld is geschetst in de samenvatting en appreciatie. Zoals gezegd, volgen de hoofdstukken de structuur van de waardeketen van Defensie. Elk hoofdstuk gaat in op de doelstelling zoals beschreven in de Defensienota 2022. Waar relevant wordt de rapportage ondersteund door indicatoren, kengetallen en een kwalitatieve toelichting.

Waar relevant en beschikbaar wordt een onderwerp afgesloten met een 'groeiparagraaf' waarin wordt aangegeven hoe de rapportage zich op dit onderwerp verder zal ontwikkelen. In een vertrouwelijke bijlage wordt ten slotte informatie gepresenteerd die vanwege veiligheidsoverwegingen niet openbaar gedeeld kan worden. Dit betreft onder andere het vertrouwelijke deel van de operationele gereedheid. Op deze manier wordt invulling gegeven aan de balans tussen transparantie enerzijds en de bescherming van operationele belangen anderzijds.

1 Besturen en commandovoering

In dit hoofdstuk rapporteert Defensie over de verbondenheid van Defensie met de Nederlandse samenleving die door de groei van de organisatie alleen maar toeneemt. Daarnaast ziet dit hoofdstuk toe op de thema's Europese en internationale samenwerking evenals onderzoek en innovatie die van belang zijn voor een sterke en slimme krijgsmacht.

Besturen en commandovoering

1.1 Defensie verbonden met de samenleving

Doelstelling

Defensie maakt deel uit van de Nederlandse samenleving. Om die reden is het belangrijk begrip en draagvlak te behouden voor ons werk en onze taken. Defensie groeit en wil daarom de komende jaren de verbinding met de samenleving versterken. Ook is het investeren in deze relatie als een van de grootste (regionale) werkgevers van Nederland belangrijk.

Draagvlakcijfer voor Defensie

Gemiddelde rapportcijfer
Draagvlak 2017-2022

7,0

Rapportcijfer Draagvlak
Defensie 1e helft 2023

7,0

Rapportcijfer Draagvlak
Defensie 2e helft 2023

7,0

Toelichting

Het rapportcijfer voor draagvlak staat al langere tijd op gemiddeld een 7. Dit rapportcijfer is stabiel en een ruime voldoende die we willen behouden. Dit draagvlak is een indicatie van het belang dat door de samenleving wordt gehecht aan een sterke krijgsmacht.

Kwalitatief onderzoek toont aan dat het draagvlak een samengestelde is van alle gedragingen van de gehele organisatie, de perceptie van deze gedragingen door de samenleving en invloeden vanuit de omgeving (de (geo)politieke omstandigheden en -veranderingen). De Defensieorganisatie heeft geen directe invloed op alle hiervoor genoemde factoren. Het (rapportcijfer voor) draagvlak voor Defensie is niet bedoeld als sturingsinstrument voor organisatiedoelstellingen.

Defensie staat op verschillende manieren in verbinding met de samenleving, om zo het vertrouwen in de overheid te vergroten en het vertrouwen in de krijgsmacht sterk te houden. Een manier waarop Defensie daar inhoud aan geeft is het programma Veteranen in de klas. Veteranen geven vrijwillig gastlessen aan leerlingen van basisschool, voortgezet en hoger onderwijs over thema's als vrede, veiligheid en oorlog.

Aantal bereikte leerlingen door het programma veteranen in de klas

Jaar	2022	2023	2024
Streefcijfer	40.000	50.000	60.000
Realisatiecijfer	29279	35922	

Toelichting

Ondanks dat de streefdoelen nog niet gerealiseerd worden, verloopt het onderwijsproject succesvol en groeit het snel. Het aantal bereikte leerlingen is in 2023 met ongeveer 23% toegenomen ten opzichte van 2022. De verwachting bestaat dat deze groei doorzet. Het programma ontwikkelt nieuw lesmateriaal voor het middelbaar onderwijs en een samenwerking met het Nederlands Debatinstituut heeft in 2023 geleid tot de eerste debatwedstrijden. In 2024 zullen deze initiatieven naar verwachting gaan renderen en significant gaan bijdragen aan de realisatie van de streefaantallen.

Ten opzichte van eerdere rapportages worden de streef- en realisatiecijfers van het programma 'Veteraan voor de klas' vanaf deze Stand van Defensie gepresenteerd per kalenderjaar in plaats van per cohort. Hiermee sluit de managementinformatie beter aan bij de beschouwingsperiode van deze rapportage. Verder zijn de streefcijfers gecorrigeerd als gevolg van incorrecte tellingen in het registratiesysteem.

De geopolitieke ontwikkelingen hebben de noodzaak van een slimme en sterke krijgsmacht benadrukt. De veranderende veiligheidssituatie maakt dat de Nederlandse krijgsmacht zich meer richt op de bescherming van het eigen grondgebied en dat van NAVO-bondgenoten. Dit vraagt niet alleen om meer mensen en materieel maar ook om een soepele organisatie die bijdraagt aan een sterke krijgsmacht, waarbij verandering in gedrag, werkwijze en sturing centraal staan. Een sterke krijgsmacht vraagt ook om meer ruimte om te oefenen. Dit gaat over directe ruimte, zoals kazernes, en over indirecte ruimte om te kunnen varen, vliegen en extra milieuruimte voor geluid of stikstof.

Ruimte voor Defensie

Om te bepalen wat de beste plek of manier voor Defensie is om te bouwen, oefenen of vliegen wordt eerst onderzoek gedaan. In de *Notitie Reikwijdte en Detailniveau* (NRD) voor het Nationale Programma Ruimte voor Defensie staat welke activiteiten van Defensie worden onderzocht en hoe dat onderzoek plaatsvindt. De publicatie van de NRD vormt de start van de milieueffect-rapportage. Hiervoor onderzoekt Defensie wat voor invloed een activiteit heeft op bijvoorbeeld de omgeving, milieu, geluid en natuur. Defensie wil de beste keuzes maken in de noodzakelijke veranderingen en vraagt daarvoor input van de Nederlandse samenleving. Defensie wil en moet rekening houden met de omgeving en brengt daarom de verschillende belangen bij elkaar. Burgers, bedrijven, andere overheden en belangenorganisaties maken gebruik van de mogelijkheid tot inspraak. Het toont de betrokkenheid aan bij de opgave waar Defensie voor staat, maar ook de bezorgdheid over de effecten op lokaal niveau.

Ervaren geluidsoverlast bij militaire vliegbewegingen

Vliegbasis	Q1		Q2		Q3		Q4		Totaal 2023	
	Aantal Melders	Aantal Meldingen	Aantal Melders	Aantal Meldingen	Aantal Melders	Aantal Meldingen	Aantal Melders	Aantal Meldingen	Aantal Melders	Aantal Meldingen
Gilze-Rijen	69	125	57	92	53	106	47	140	226	463
De Kooy	9	12	11	18	7	13	2	4	29	47
Deelen	6	7	9	9	14	14	5	5	34	35
Volkel	157	581	225	631	257	1132	133	451	772	2795
Leeuwarden	27	91	27	33	95	167	90	247	239	538
Woensdrecht	17	17	11	12	12	12	5	5	45	46

Besturen en commandovoering

De groei van Defensie is onder meer concreet zichtbaar en merkbaar rondom de militaire vliegbases. Getoonde cijfers over meldingen van ervaren geluidsoverlast bij militaire vliegbewegingen geven een indruk van de tolerantie en het draagvlak voor de activiteiten van Defensie. Door deze cijfers te relateren aan het aantal melders ontstaat een indruk door hoeveel mensen geluidsoverlast wordt ervaren. Aangezien er allerlei verschillende factoren ten grondslag kunnen liggen aan de hoeveelheid klachten is er niet per se een causaliteit tussen de hoeveelheid veroorzaakte overlast en het aantal meldingen. De getoonde gegevens bieden een startpunt om op de langere termijn trends op te bouwen.

In luchthavenbesluiten worden regels opgesteld voor het gebruik van de luchthaven en haar omgeving met het oog op de geluidsbelasting en vliegveiligheid.

Voortgang luchthavenbesluiten

Doelstelling

Militaire luchthavens dienen effectief en verantwoord beheerd te worden met aandacht voor omgevingsfactoren en de operationele behoefte. De regels hieromtrent worden vastgelegd in een Luchthavenbesluit (LHB). In 2029 dienen alle acht luchthaven besluiten te zijn vastgesteld en in werking getreden.

Indicator aantal vastgestelde besluiten

5 van 8

Toelichting

Voor vijf militaire vliegbases zijn de LHB's inmiddels vastgesteld: De Kooy, Deelen, Eindhoven, Leeuwarden en Volkel. Voor de vliegbases Woensdrecht, De Peel en Gilze-Rijen moet het LHB nog worden vastgesteld.

Woensdrecht

De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft op 6 september 2023 uitspraak gedaan waarmee de natuurvergunning voor de Vliegbasis Woensdrecht onherroepelijk is geworden. De in de natuurvergunning vastgelegde referentiesituatie biedt een basis om de voorbereiding van het LHB te hervatten. Dit begint met de actualisering van de milieueffectrapportage waarna de andere formele stappen kunnen worden doorlopen.

De Peel

In december 2023 is de notitie reikwijdte en detailniveau van het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) ter inzage gelegd. Met dit programma vindt onder meer een nationale afweging plaats over de locaties voor de sorties van jachtvliegtuigen. Hiermee zijn de voorbereidingen voor het LHB De Peel gepauzeerd. Na besluitvorming over het NPRD worden de werkzaamheden aan het LHB weer gestart.

Gilze-Rijen

De ontwikkelingen rond het NPRD zijn ook van invloed op het LHB Gilze-Rijen. Mogelijkheden voor en keuzes over de te beleggen ruimtecapaciteit voor jachtvliegtuigen in Nederland, is bepalend of de reserveveldfunctie voor jachtvliegtuigen op Gilze-Rijen in stand moet blijven of kan worden opgeheven. Daarom ligt het LHB van Gilze-Rijen tijdelijk stil. Defensie is in gesprek met vertegenwoordigers van omwonenden. Het doel van dit overleg is om enkele afspraken te maken waarmee de huidige hinder voor omwonenden zo veel als mogelijk wordt beperkt, binnen de mogelijkheden van Defensie om haar taken te kunnen blijven uitvoeren. Hiermee worden enkele maatregelen in de praktijk toegepast ter beperking van overlast. Naar verwachting worden deze afspraken aankomende zomer vastgelegd naar tevredenheid van alle betrokken partijen.

Groeiparaagraaf

Bij elke volgende rapportage wordt ten aanzien van het draagvlakcijfer een kolom toegevoegd met het cijfer van dat moment. Ditzelfde geldt voor het aantal bereikte leerlingen voor het programma 'Veteraan in de klas', de ervaren klachten rondom luchthavens en aantal vastgestelde en in werking getreden luchthavenbesluiten.

Besturen en commandovoering

Kaart personeelopbouw vast en tijdelijk per provincie per 01-01-2024

Toelichting

- Onder 'vast' valt alleen het personeel (militair, burger, exclusief reservisten) van Defensie dat een standplaats heeft in Nederland. Reservisten zijn als aparte kolom opgenomen.
- Onder 'tijdelijk' vallen alle inhuurkrachten, uitzendkrachten en mensen die vallen onder de wet banenafpraak die geen burgercontract hebben met Defensie.
- Alle genoemde aantallen zijn in VTE'n en niet in aantallen personen.

1.2 Europese en Internationale samenwerking

Doelstelling

Europa heeft voor haar veiligheid een sterke NAVO en een strategisch autonome EU nodig. Dit vraagt om meer, beter en slimmere Europese en internationale samenwerking, bijvoorbeeld door het versterken van de Europese defensie-industrie en het gezamenlijk aanschaffen van defensiematerieel. Nederland speelt een voortrekkersrol in het verbreden en verdiepen van die samenwerking.

Defensie levert een grotere bijdrage aan militaire missies van de EU. Nederland verhoogt daarbij de personele bijdrage aan de militaire Command & Control(C2)-structuur van de EU. Nederland neemt actief deel aan gezamenlijke aanschaf en ambieert een plaatsing binnen de top 10 op de ranglijst van toegekende financiering uit het Europees Defensie Fonds.

Nederlandse personele bijdrage aan EU-missies en eenheden

EU	2021	2022	2023
Inzet	21	142	702
Standby	5	5	5

Nederlandse personele bijdrage aan de militaire C2 structuur van de EU

	SVD sep. 2023	SVD mei 2024	SVD mei 2025
Toegezegd	1,0	2,0	4,3
Voldaan	1,0	2,0	5,3

Financiering onderzoek en ontwikkeling (plaatsing EDF ranglijst)

Streefwaarde 2022	Realisatie 2021	Realisatie 2022	Norm
Top 10	6 ^e plaats	5 ^e plaats	Top 10

Gezamenlijke aanschaf Defensiematerieel in Europees verband¹

Realisatie 2023	Norm
22%	35%

¹ De motie van de Leden Dassen en Nordkamp (36410-X nr. 67) inzake het in kaart brengen van de mate waarin Nederland voldoet aan de PESCO-doelstelling van 35% gezamenlijke aanschaf in Europees verband is hiermee afgedaan.

Besturen en commandovoering

Toelichting

Nederland heeft in 2023 cumulatief met 702 militairen bijgedragen aan militaire EU-missies en -operaties en activiteiten. Het betrof bijdragen aan de European Union Force in Bosnia en Herzegovina (Althea), de Europese trainingsmissie in Mali (EUTM), de operatie Atalanta (EUNAVFOR), en de trainingsmodules van de EU Military Assistance Mission Oekraïne (EUMAM OEK). Dit aantal is inclusief militairen die kort zijn ingezet voor een trainingsmodule van EUMAM Oekraïne. De stand-by bijdrage was en is ten behoeve van de Military Planning and Conduct Capability (MPCC).

In het EU Strategisch Kompas is afgesproken de militaire C2-structuur van de EU te versterken. Het MPCC moet in 2025 in staat zijn om alle non-executieve militaire missies en twee kleinschalige operaties dan wel één middelgrote operatie, alsmede oefeningen te plannen en aan te sturen. Dit zal extra personele capaciteit van de lidstaten vragen. Naarmate het MPCC de komende jaren verder door zal groeien, zal het aandeel van Nederland daar ook in meegroeien.

Het Europees Defensiefonds (EDF) van de Europese Commissie stimuleert Europese samenwerking bij onderzoek en ontwikkeling van nieuwe defensiecapaciteiten. De resultaten van het EDF 2022 werden juni 2023 bekend, de resultaten van EDF 2023 worden in juni 2024 verwacht. Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen waren in 2022 betrokken bij 22 van de 35 EDF-projecten. Nederland staat hiermee op de 5e plaats van de 27 lidstaten. Nederland streeft ook de komende jaren naar een plaats binnen de top 10.

Defensie zet in op standaardisatie en gezamenlijke aanschaf van defensiematerieel ten behoeve van de Europese strategische autonomie. Deze inzet is daarom een onderdeel van de inzet van de Taskforce Productiezekerheid. Defensie streeft daarbij conform de PESCO norm naar 35% van de investeringen in Europees verband. In 2023 deed defensie 22% van de investeringen in materieel in Europees verband. Gehanteerde uitgangspunten daarbij zijn dat samenwerking met minimaal één lidstaat moet plaatsvinden, betrokkenheid van niet-EU-lidstaten onder de 25% is, en maximaal 90% van de totale investering vanuit Nederland komt.

De Belgisch-Nederlandse samenwerking bij de vervanging van de mijnenjagers en M-fregatten is een concreet voorbeeld van de gezamenlijke aanschaf van defensiematerieel. In 2023 is ook Litouwen ingestapt op het Nederlandse contract en bestelt 6 radars. Daarmee bestellen we met 4 landen (Nederland, Denemarken, Noorwegen en Litouwen) gezamenlijk op één contract luchtverdedigingsradars. Voor meer voorbeelden van internationale samenwerking zie ook de paragraaf bilaterale samenwerking en het Defensie Projectenoverzicht.

De EU-lidstaten hebben afgesproken om meer en gezamenlijk munitie en ander militair materieel te blijven leveren aan Oekraïne. Dit doen ze om Oekraïne te steunen en daarmee ook de eigen veiligheid te waarborgen. In 2023 zijn meerdere initiatieven ontplooid om de levering van met name artilleriemunitie aan Oekraïne te vergroten en te versnellen en om de productiecapaciteit van de Europese defensie-industrie op te schalen. Het kabinet draagt onder andere bij aan initiatieven voor de gemeenschappelijke inkoop van 155mm-munitie voor Oekraïne, namelijk via het Europees defensieagentschap (EDA) en via een Duits geleid initiatief. Voor beide initiatieven wordt een vergoeding beschikbaar gesteld uit het Europese Vredesfaciliteit (EPF). Via het NATO Support and Procurement Agency (NSPA) heeft Nederland onder andere gezamenlijk patriotraketten aangeschaft en neemt het deel aan het Tsjechische initiatief voor de aanschaf van 155mm-munitie voor Oekraïne.

De Europese Vredesfaciliteit (*European Peace Facility*, EPF) is een EU financieringsinstrument om de gezamenlijke kosten voor militaire EU-missies en -operaties te bekostigen en om internationale partners van militaire steun te voorzien. Via dit instrument wordt de militaire steun door lidstaten aan de Oekraïense strijdkrachten gecompenseerd. De Europese lidstaten kunnen vergoedingen ontvangen voor geleverde steun. Zo ook Defensie: in totaal heeft Nederland tot en met 11 februari 2024 ongeveer € 1,2 miljard aan militair materieel gedeclareerd. Nederland krijgt voor geleverde steun tot en met februari 2023 ter waarde van € 462 miljoen ruim € 242 miljoen gecompenseerd. Besluitvorming in Brussel over vergoedingen voor leveringen vanaf maart 2023 loopt nog. Omdat het totaal aan ingediende declaraties van de lidstaten groter is dan het beschikbare budget ligt het vergoedingspercentage gemiddeld op 50% voor prioritaire leveringen. Het initiële EU budget voor EPF van € 5,7 miljard is inmiddels in twee stappen opgehoogd tot € 12 miljard, om de omvangrijke en onvoorziene Europese steun aan de Oekraïense strijdkrachten te kunnen voortzetten.

Groeiparagraaf

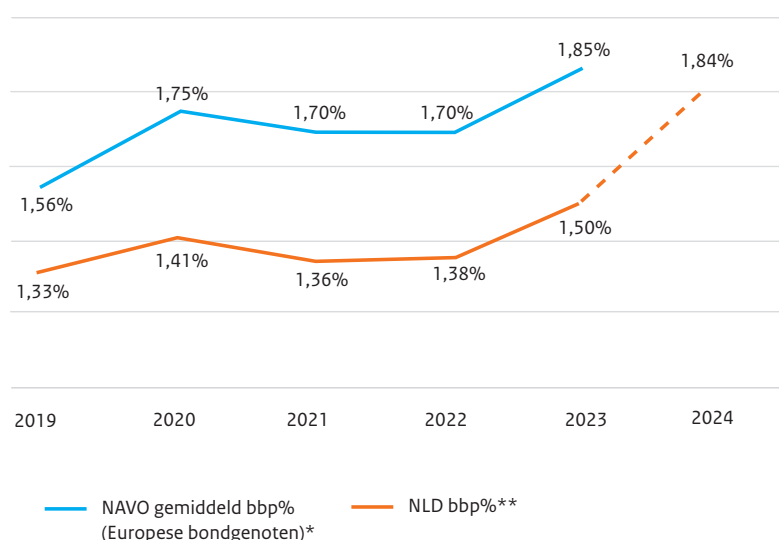
Indien beschikbaar wordt bij een volgende rapportage een kolom toegevoegd aan de indicatoren. Ten aanzien van de EDF 2023 ranglijst is op dit moment geen actuele data beschikbaar. De resultaten van het EDF 2022 werden juni 2023 bekend, de resultaten van EDF 2023 worden in juni 2024 verwacht.

Samenwerking in NAVO-verband

Doelstelling

De NAVO is de hoeksteen van het Nederlandse veiligheidsbeleid en vormt een cruciaal onderdeel van onze Europese en internationale defensiesamenwerking. Nederland/Defensie levert een actieve militaire bijdrage aan het NAVO-bondgenootschap. Daarnaast spant Defensie zich in om aan NAVO verplichtingen te voldoen.

Ontwikkeling gemiddeld bpp percentage 2018-2023 Europese bondgenoten

*: Actuele cijfers 2024 worden bekend bij publicatie Burden sharing rapportage NAVO

** : NLD bpp% 2024 gebaseerd op Voorjaarsnota 2024

Besturen en commandoering

Nederlandse bijdrage aan NAVO-missies en eenheden in 2023

 NAVO	2022	2023
Inzet	1.015	1.412
Standby	4.220	4.717

*NATO standby cf format jaarverslag. Betreft een schatting

Toelichting

Het belang van de NAVO is toegenomen door de grootschalige Russische inval in Oekraïne en de daardoor verslechterde veiligheidssituatie in heel Europa. Op de NAVO-top van juli 2023 in Vilnius hebben de NAVO-bondgenoten de nieuwe *Defense Investment Pledge* aangenomen. Bondgenoten hebben afgesproken om structureel minimaal 2% van het BBP aan Defensie te besteden. Het kabinet heeft bij Voorjaarsnota besloten €4 miljard vrij te maken voor steun aan Oekraïne voor de periode 2024-2026. Naast extra geld voor Oekraïne krijgt Defensie er vanaf 2028 structureel € 500 miljoen bij.

Nederland blijft een actieve militaire bijdrage leveren aan het NAVO-bondgenootschap. De omvang en de duur van de bijdrage aan de NAVO verschillen van jaar tot jaar en is afhankelijk van onder andere de beschikbare capaciteit, de geopolitieke situatie of al lopende verplichtingen in EU- of VN-verband. Voor de stand-by eenheden doen landen, zowel binnen de NAVO als binnen de EU, enkele jaren voor de daadwerkelijke inzet een voorstel (zogenoeten *bid*) en werken vervolgens gefaseerd op richting het vereiste niveau van gereedheden. Het daaropvolgende jaar levert een ander land weer meer capaciteiten. Op deze wijze verdelen de bondgenoten de lasten.

In 2023 is een nieuwe NAVO Defensie Planning Proces (NDPP) cyclus gestart. Daarover wordt u op de gebruikelijke wijze geïnformeerd. De twee jaarlijkse *Defence Planning Capability Review* (DPCR) omvat de NAVO-analyse ten aanzien van de Nederlandse Defensie uitgaven, bijdragen aan missies en operaties, en de Nederlandse capaciteitsontwikkelingen. De eerstvolgende DPCR verschijnt in 2024 na de bijeenkomst van de Defensie ministers in oktober 2024. Uw Kamer ontvangt zoals gebruikelijk een gederubriceerde versie zodra dit mogelijk is. Zoals toegezegd ontvangt de Tweede Kamer deze NAVO-analyse van de staat van de Nederlandse krijgsmacht zo mogelijk voorafgaand aan de begrotingsbehandeling mits de NAVO-cyclus hierop aansluit. Nederland pleit doorlopend voor versterking van internationale samenwerking binnen de NAVO door herziening van het NDPP-systeem.

Bilaterale samenwerking

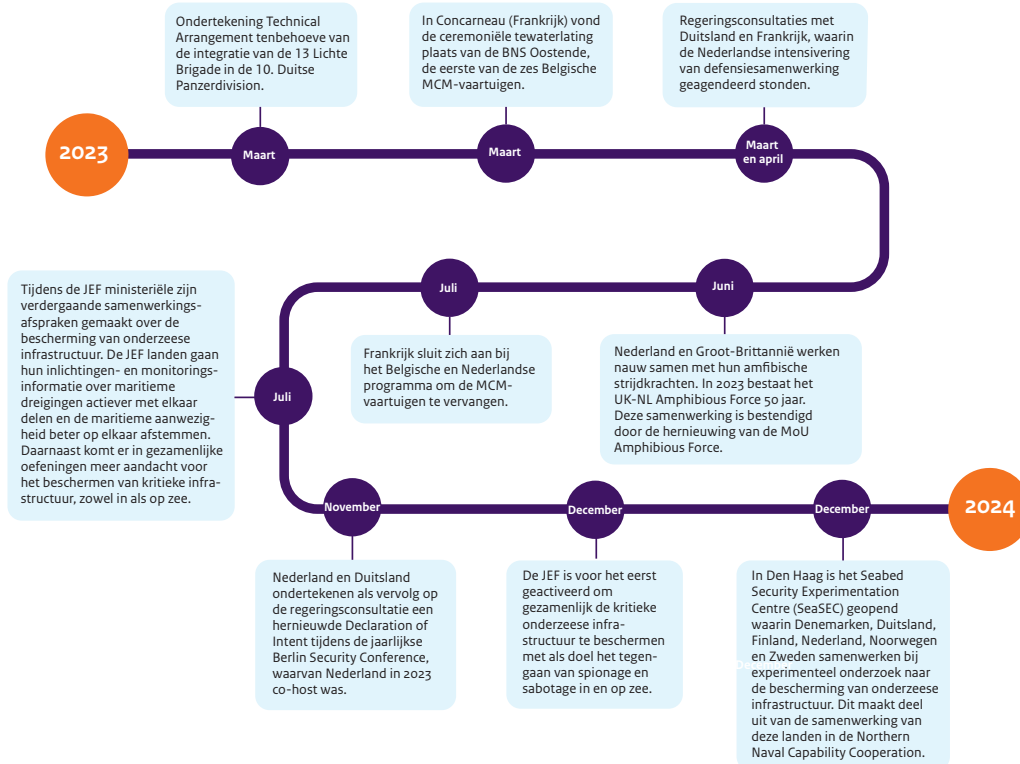
Doelstelling

De strategische partners van Nederland zijn: België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Nederland versterkt de samenwerking met onze strategische partners en andere partnerlanden, en behartigt de Nederlandse militaire- en politieke belangen in internationaal verband. Nederland zet actief in op het herijken en intensiveren van de samenwerkingsafspraken.

Toelichting

Onderstaande voorbeelden geven inzicht in de recente ontwikkelingen ten aanzien van de samenwerkingsafspraken. Ten opzichte van de Stand van Defensie najaar 2023 zijn er een paar nieuwe ontwikkelingen geweest als follow-up van de regeringsconsultaties met Duitsland en Frankrijk in 2023. Met Duitsland is een *Declaration of Intent* getekend en met Frankrijk is de *Statement of Intent* herzien en getekend. Daarnaast is met het Verenigd Koninkrijk het *Joint Vision Statement* hernieuwd en ondertekend. Deze afspraken bevorderen de defensiesamenwerking tussen Nederland en haar strategische partners, het organiseren van buitenlandse oefeningen, het gezamenlijk aanschaffen van defensiematerieel en gezamenlijke inzet. Daarnaast ondersteunen deze afspraken het behartigen van de Nederlandse belangen in multinationale verbanden. In juli 2023 is bekendgemaakt dat Nederland met Oekraïne afspraken gaat maken over veiligheid, zogeheten veiligheidsarrangementen. In de rest van 2023 is Nederland in gesprek gegaan om hier invulling aan te geven.

Voorbeelden van bilaterale samenwerkingen en initiatieven

Besturen en commandovoering

In 2023 werken Nederland en België nauw samen bij de verwerving van twaalf (zes voor elk land) nieuwe MCM-vaartuigen (Mine Counter Measures) en vier (twee voor elk land) nieuwe ASW-fregatten. Tijdens ministeriële en andere bijeenkomsten in deze multinationale verbanden stonden naast de Russische invasie van Oekraïne en de gevolgen daarvan voor betrokken landen, zoals de bescherming van onderzeese infrastructuur, ook de ontwikkelingen in het Midden-Oosten en de Sahel regio centraal.

Groeiparaagraaf

In de volgende Stand van Defensie blijven we genoemde voorbeelden volgen en worden actuele voorbeelden toegevoegd.

1.3 Specialisatie

Doelstelling

Nederland stimuleert in internationaal verband de dialoog over specialisatie en zet in op het bereiken van concrete resultaten langs drie sporen:

- Spoor 1** Stimuleren van gezamenlijke capaciteitsontwikkeling en -aanschaf, bedoeld als opmaat naar specialisatie.
- Spoor 2** Stimuleren van de dialoog met internationale partners en bondgenoten over mogelijkheden tot verdergaande samenwerking, om zo de gezamenlijke effectiviteit te vergroten.
- Spoor 3** Investeren in een aantal Nederlandse capaciteiten die direct bijdragen aan een effectief Europees pakket aan capaciteiten.

Onderstaande tabel geeft aan de hand van voorbeelden inzicht in de concrete invulling van de drie sporen

Spoor 1	Spoor 2	Spoor 3
Gezamenlijk materieelproject met Duitsland voor het voertuig 12kN AASLT (luchtmobiele voertuigen)	NAVO: Strategisch Concept (NDPP, NSPA)	Onderzeebootcapaciteit
<p>Belgisch-Nederlandse marine-samenwerking:</p> <ul style="list-style-type: none"> Aanschaf van Anti Submarine Warfare (ASW-) fregatten en mijnenbestrijding (MCM)-vaartuigen. NL heeft de regie op de verwerving van de fregatten en België bij de mijnenbestrijdingsvaartuigen. Gezamenlijk trainen en opleiden. Gezamenlijk onderhoud (NL onderhoudt de fregatten, België de mijnenbestrijdingsvaartuigen). <p>Frankrijk zal voor de bouw van mijnenbestrijdingsvaartuigen gebruik maken van het scheepontwerp van het BEL-NL project.</p>	EU: Strategisch Kompas (MPCC, RDC, CARD, EDA, CDP, HLGP, PESCO, EDF, EDIS, EDIP)	Strategisch luchttransport
Nederland is lead nation voor de gezamenlijke vervanging met Duitsland van grondgebonden EOVCapaciteiten.	Northern Group	Geïntegreerde lucht- en raketverdediging
Nederland heeft met het Verenigd Koninkrijk een intentieverklaring getekend voor het gezamenlijk ontwikkelen van de vervanger van de amfibische schepen.	European Intervention Initiative (EII)	MQ9
Oefeningen zoals Steadfast Defender, Cold Response in Noorwegen, Joint Project Optic Windmill in de Peel en Frysian Flag in Leeuwarden.	Joint Expeditionary Force (JEF)	Militaire Mobiliteit
Pooling and sharing concepten, zoals bij de MRTT op strategisch luchttransport.	Brits-Nederlandse amfibische Samenwerking	Inlichtingencapaciteit
User groups voor PULS Raketartillerie, F-35, pantserhouwitser, luchtverdediging (NASAMS), CV90, Boxer, PATRIOT, Bandvagn en AH-64 Apache, Leopard Benützend Nationen.	Northern Naval Capability Cooperation met Denemarken, Duitsland, Finland, Noorwegen en Zweden.	Capaciteiten in cyberdomein
NAVO Early Warning capaciteit (NEAW/AWACS).	European Sky Shield Initiative (ESSI)	Special operations forces
Multi Missie Radar (MMR): Noorwegen, Denemarken en Litouwen maken gebruik van NL contract.		Deep precision strike

Besturen en commandovoering

Toelichting

Specialisatie is een verdergaande vorm van samenwerking tussen internationale partners, met als doel om gezamenlijk zo efficiënt mogelijk capaciteitsgebreken in te vullen. Defensie investeert gericht in een aantal capaciteiten en kwaliteiten waar we van significante meerwaarde zijn. De krijgsmacht werkt voor deze specialismen nauw samen met partners en bondgenoten. Er wordt intensief samengewerkt met EU- en NAVO-instrumenten als *Permanent Structured Cooperation* (PESCO), het Europees Defensiefonds, en in gezamenlijke organen als het EDA en *NATO Support and Procurement Agency* (NSPA).

Specialisatie is een verdieping van deze intensieve samenwerking maar eveneens een langdurig en iteratief proces. In dit proces investeren landen in capaciteiten en deelprocessen zoals opleiden, trainen en in stand houden waarin ze (willen en kunnen) excelleren, anderzijds (deels) vertrouwen op anderen voor de invulling van andere capaciteiten en deelprocessen.

Ter illustratie van het stimuleren gezamenlijke capaciteitsontwikkeling en –aanschaf (spoor 1) heeft Defensie in 2023 o.a. de Memorandum of Understanding (MoU) ondertekend voor de gezamenlijke aanschaf met België van Anti Submarine Warfare (ASW-) fregatten. Nederland heeft in het kader van de dialoog met internationale partners (spoor 2) een actieve rol gespeeld bij de totstandkoming van Europese initiatieven voor gezamenlijke aanschaf, zoals EDIRPA en het Europees Defensie-Industrie Programma (EDIP) dat is gericht op het versterken van de Europese industriële basis en het aanjagen van gezamenlijke ontwikkeling en aanschaf.

De Nederlandse onderzeeboten vormen een internationaal gewaardeerde niche-capaciteit waaraan behoefte bestaat binnen de NAVO en de EU. Defensie investeert in de vervanging van de huidige Walrusklasse door een waardige opvolger. Hiermee bestendigt Defensie de lange termijn beschikbaarheid van deze strategische capaciteit, waarbij de voortzetting en intensivering van samenwerking is voorzien met onze EU-partners en NAVO-bondgenoten (spoor 3).

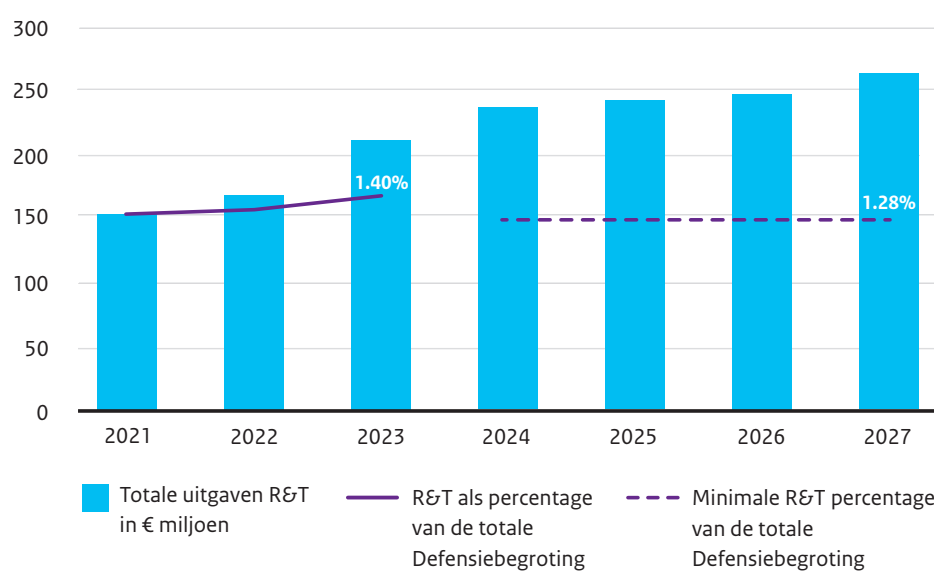
1.4 Onderzoek & Innovatie

Doelstelling

Met de extra middelen uit de Defensienota heeft Defensie haar innoverend vermogen versterkt. Het innoverend vermogen van Defensie berust op twee pijlers, *Research & Technology* (R&T) en kort cyclisch innoveren. Jaarlijks wordt het toegekende budget van kort cyclische innovatie omgezet in een groot aantal kort cyclische projecten.

Research & Technology in % Defensiebegroting

Onderzoek en innovatie: Groei totale uitgaven R&T in miljoenen en de streefwaarde in %

Tabel groei % verplicht budget kort cyclische projecten

	Juni 2023	December 2023	2024	2025	2026
Kort cyclisch budget in miljoen	35	35	65	90	90
% realisatie verplicht budget	36%	73% ²			

Indicator aantal lopende kort cyclische innovatie projecten

	SVD I	SVD II	SVD III
Aantal lopende kort cyclische innovatie projecten	100	106	107

² In het jaarverslag 2023 ontbreekt dit percentage als gevolg van op dat moment onvoldoende zekerheid t.a.v. de verplichtingenstand.

Besturen en commandovoering

Toelichting

Met de Defensienota 2022 is besloten tot een significante groei in kennis en innovatie. Ondanks de toename van de gehele Defensiebegroting is, de KPI R&T met 0,1% gestegen, van 1,3% naar 1,4%.³ In 2023 is €46 miljoen extra beschikbaar gekomen voor kennisopbouw en technologieontwikkeling (R&T) en €40 miljoen extra voor kort-cyclische innovatie (€35 miljoen t.b.v. projecten & €5 miljoen voor het versterken van de innovatiecentra). Met de middelen voor kennisopbouw konden extra onderzoeksprogramma's bij onze kennispartners TNO, NLR en Marin gestart worden op onze strategische speerpunten waar we ook in de toekomst een voorsprong op willen houden. Voorbeelden zijn programma's op mens-systeem integratie, op onbemande systemen, hypersonic, cyber en multi-domein trainen en opleiden.

Middelen zijn beschikbaar gesteld om bredere nationale en internationale samenwerking te stimuleren. Nieuwe samenwerkingen met internationale kennisinstituten zijn opgezet. Daarnaast zijn de Nederlandse strategische kennisinstituten namens Nederland actiever deel gaan nemen aan NAVO *Science & Technology Organization* (STO) werkgroepen. Samenwerking met universiteiten en denktanks wordt ook gestimuleerd, zoals extra PhD trajecten met TU Delft over magnetische navigatie en een onderzoek naar klimaatveiligheid bij Clingendael.

In technologieontwikkelingsprojecten brengen we de kennis van TNO, NLR en Marin samen met bedrijven een stap dichterbij de Defensieorganisatie. Voorbeelden van opgestarte projecten in 2023 zijn:

Structural Health Monitoring of Composite Blades:

samenwerking tussen kennisinstituten en industrie waarbij er een platform wordt ontwikkeld dat de conditie van composieten sloopschroeven en rotorbladen van helikopters kan bewaken.

MASCAL:

hierbij wordt er door middel van meerdere simulatietechnieken zoals mixed reality door de industrie en universiteiten een infrastructuur ontwikkeld voor evacuatieprotocollen voor situaties met grote aantallen gewonden.

Eyeplane:

hierbij wordt door de industrie gewerkt aan de ontwikkeling van voertuigdetectie voor onbemande systemen.

Defensie zet in op samenwerking met Europese en internationale partners en kennisinstituten. Middelen voor KCI zijn in 2023 ingezet om de organisatie verder in te richten om innovatie mogelijk te maken, om externe samenwerkingen te versterken, ook internationaal (*Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic* (DIANA), *Hub for European Defence Innovation* (HEDI)) en om concrete projecten op te zetten om te experimenteren met (onder andere) *dual-use* technologie.

Voor 73% van de €35 miljoen, bestemd voor projecten, zijn al verplichtingen aangegaan. Deze projecten omvatten experimenten die bijdragen aan het verkrijgen van een voorsprong in gevecht. In alle domeinen wordt er geëxperimenteerd met *onbemande systemen*. Zo is er een project gestart in het landdomein genaamd *Counter Unmanned Ground Systems* waarbij laagdrempelig en kleinschalig geëxperimenteerd wordt met kennispartners en de industrie. In het maritieme domein wordt er geëxperimenteerd met UAV's voor amfibisch optreden en ook gecombineerd met het experimenteren van lichtgewicht radar voor UAV's. Met de Kamerbrief 'Voortgang Uitvoeringsagenda Innovatie en onderzoek' wordt uiteengezet welke stappen Defensie heeft gezet het afgelopen jaar en welke acties er komende periode ondernomen worden (wordt in Q2 2024 verstuurd aan de Kamer).

³ In de Stand van Defensie II (najaar 2023) is het groeipad naar de EDA-/PESCO-norm van 2% voor R&T in 2030 toegezegd. Het is aan een volgend Kabinet om het groeipad vast te leggen.

2 Vervullen personele behoefte

Defensie heeft voldoende mensen nodig om de uit de grondwet voortvloeiende hoofdtaken uit te voeren. Defensie staat voor de taak om mensen te behouden, binden en inspireren.

In dit hoofdstuk wordt gerapporteerd over:

- Instroom en uitstroom van personeel
- Dienjaar
- Personele gereedheid
- Diversiteit en inclusie
- Werkbeleving

Vervullen personele behoefte

Doelstelling

Om de groeiplannen van Defensie uit de Defensienota 2022 te realiseren moet de personele gereedheid fors omhoog. Dit betekent dat een hogere instroom van militairen en behoud van zittend personeel nodig zijn. Naast voldoende aantallen is er ook voldoende *gekwalificeerd* personeel nodig om de hoofdtaken uit te voeren. Vanwege de geplande groei en de noodzaak om de krijgsmacht *schaalbaar* in te richten kan dat niet worden gerealiseerd op de manier zoals we dat in het verleden deden. Om dat te ondersteunen wordt gewerkt met een nieuw HR-model, waarin we investeren in extra instroom en behoud van beroepsmilitairen, reservisten, burgerpersoneel en externe capaciteit. Vernieuwend aan de schaalbare krijgsmacht is dat we afhankelijk van het dreigingsniveau de benodigde personele capaciteit naar behoefte kunnen activeren.

Huidige realisatiecijfers en streefwaarden volgens de BBI-maatregelen

	Realisatie		Ambitie		
	2022	2023	2023	2024	2025
Instroom militair personeel	3.404	3.800	4.200	5.000	5.600
Uitstroom militair personeel (irregulier)	1.632	1.493	1.350	1.200	1.200
Uitstroom militair personeel (regulier)	2.049	1.909	1.400	1.300	1.300
Uitval initiële opleidingen (%)	28,3%	22,2%	25%	22%	20%
Vulling militair personeel (%)	79,2%	76,4%	85%	88%	90%
Reservisten	6.540	7.081	7.500	8.500	10.000
Dienjaar	0	126	125	625	1.000
Defensity College	240	304	300	450	450
Aandeel vrouwen (%)	17,4%	18,2%	17%	18%	20%*
Rendement selectie- en keuringstraject	16,7%	17,6%	28%	32%	35%

* Dit is de streefwaarde voor 2025, voor 2030 geldt de streefwaarde 30%.

Toelichting

De realisatiecijfers over 2023 zijn positief: de instroom van militair personeel is toegenomen (van 3.404 naar 3.800) en de uitstroom is afgenomen ten opzichte van 2022 (van 3.681 naar 3.402). Tevens is het saldo in- en uitstroom positief: er zijn meer militairen ingestroomd dan uitgestroomd (+ 398 VTE'n). De instroom van militair personeel blijft echter achter bij de gestelde ambitie (4.200 t.o.v. 3.800). Een verklaring hiervoor is dat een groot deel van de aan instroom gerelateerde BBI-maatregelen pas vanaf 2024 tot resultaten leiden.

Hoewel het aantal militairen is toegenomen ten opzichte van 1 januari 2023, houdt deze toename de formatiegroei niet bij. Het totale vullingspercentage van militaire functies is daardoor met 2,8% gedaald. Door de formatiegroei van circa 1.900 militaire formatieplaatsen is het aannemelijk dat het vullingspercentage van militairen in 2024 verder zal dalen.

Defensie heeft in 2023 ruim 8.300 nieuwe collega's aangesteld als militair, burger of reservist en is daarmee gegroeid naar een organisatie van 69.990 VTE'n, waarvan 41.651 militairen, 21.258 burgers en 7.081 reservisten. Defensie is daarmee een van de grootste werkgevers van Nederland. Daarnaast is Defensie een zeer sterke stijger in de top-10 meest favoriete werkgever van Nederland: van plek 7 in 2022 naar plek 3 in 2023. We zien de eerste positieve effecten van de ingezette maatregelen zoals opgenomen in de Kamerbrief 'Contouren behouden, binden en inspireren (BBI)'. Zo is het Dienjaar in september 2023 van start gegaan met 132 deelnemers en is de uitval tijdens de initiële opleidingen in 2023 gedaald van 28,3 procent naar 22,2 procent.

In de loop van 2024 worden meer positieve effecten verwacht van de BBI-maatregelen. Zo wordt er gewerkt aan het doelmatiger inrichten van de recruitment, selectie en keuring om de conversie te vergroten. Naast de centrale recruitment door het Dienstencentrum Personeelslogistiek (DCPL) in Amsterdam komt er meer ruimte voor decentrale recruitment, selectie en keuring door de defensieonderdelen. In april 2024 is de eerste regionale hub voor selectie en keuring van start gegaan in Oirschot. Later dit jaar gaat ook een regionale hub in Havelte van start. Als gevolg van intensievere samenwerking tussen de recruiters van het DCPL en de defensieonderdelen in de regio is er meer persoonlijke begeleiding bij de onboarding. Dit komt het rendement van de werving ten goede. Tenslotte is de maximumleeftijd bij aanstelling verhoogd.

Naast verhoging van de instroom van personeel zet Defensie ook in op behoud van zittend personeel. Arbeidsvoorwaardelijke afspraken dragen hieraan bij zoals vaste aanstellingen voor manschappen en korporaals bij voldoende functioneren, een substantiële loonontwikkeling (+7%) voor het defensiepersoneel en de invoering van het individueel keuzebudget (IKB) per 1 januari 2025.

We gaan er vanuit dat het personeelstekort niet volledig wordt opgelost door de maatregelen die momenteel worden genomen. De veiligheidssituatie in de wereld verslechtert en de organisatie moet als gevolg daarvan harder groeien. Daarom is onder meer besloten tot zo snel mogelijk opschalen van het Dienjaar en onderzoeken we momenteel de haalbaarheid van het invoeren van een enquête onder alle 17-jarigen als onderdeel van een Nederlands dienmodel. Daarbij laten we ons inspireren door Scandinavische modellen. Defensie heeft niet al haar personeel continu nodig. Daarom moeten we aanvullende initiatieven onderzoeken om invulling te geven aan een schaalbare krijgsmacht en de versterking van het reservistenbestand. We zullen daarbij de samenwerking met het bedrijfsleven, andere departementen, de industrie, opleidingsinstanties en werkgeversorganisaties verder moeten versterken om op het juiste moment te kunnen beschikken over (schaars) arbeidspotentieel zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin.

Groeiparagraaf

Bij elke Stand van Defensie wordt een kolom toegevoegd met de stand van dat moment.

¹ Kamerbrief Contouren behouden, binden en inspireren, 1 september 2022, 36200-X-8

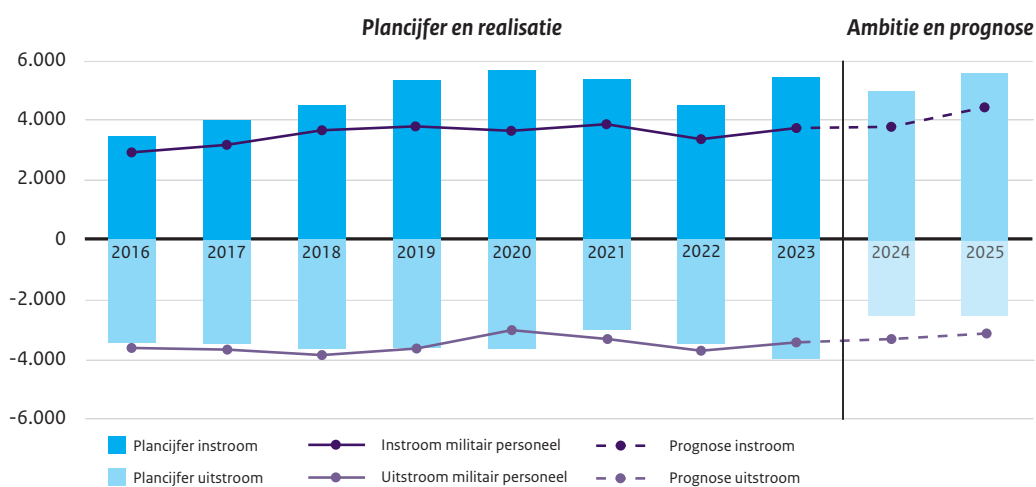
Vervullen personele behoefte

2.1 Instroom en uitstroom van personeel

In de onderstaande grafieken wordt inzichtelijk gemaakt hoe de realisatie van de in- en uitstroom van militairen, burgers en reservisten zich verhoudt tot de geplande in- en uitstroom en de BBI-ambitie. In de grafieken is tevens de prognose voor de jaren 2024 en 2025 weergegeven. Deze prognose is gebaseerd op de beschikbare data uit personeelssystemen en de verwachte effecten van de diverse BBI-maatregelen.

Militair personeel

Instroom versus uitstroom militair personeel 2016-2025

Plancijfer en realisatie									
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Instroom militair personeel	2.845	3.110	3.747	3.864	3.645	3.941	3.404	3.800	
Plancijfer instroom	3.392	3.941	4.424	5.248	5.575	5.276	4.417	5.348	
Uitstroom militair personeel	3.567	3.656	3.945	3.603	3.017	3.271	3.681	3.402	
Plancijfer uitstroom	3.451	3.468	3.625	3.608	3.647	3.016	3.471	3.955	

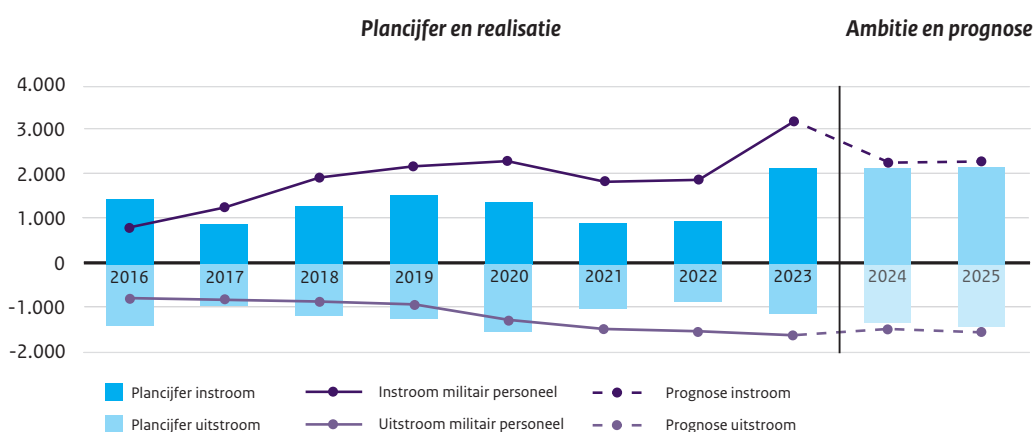
Ambitie en prognose		
	2024	2025
Prognose instroom militair personeel	3.906	4.314
Ambitie instroom militair personeel	5.000	5.600
Prognose uitstroom militair personeel	3.305	3.145
Ambitie uitstroom militair personeel	2.500	2.500

Burgerpersoneel

Instroom versus uitstroom burgerpersoneel 2016-2025

Plancijfer en realisatie								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Instroom burgerpersoneel	877	1.198	1.988	2.114	2.235	1.827	1.974	3.137
Plancijfer instroom	1.444	900	1.296	1.540	1.373	910	961	2.128
Uitstroom burgerpersoneel	857	906	939	966	1.235	1.449	1.512	1.613
Plancijfer uitstroom	1.346	910	1.141	1.204	1.493	971	836	1.086

Ambitie en prognose		
	2024	2025
Prognose instroom burgerpersoneel	2.267	2.298
Ambitie instroom burgerpersoneel	2.170	2.208
Prognose uitstroom burgerpersoneel	1.365	1.445
Ambitie uitstroom burgerpersoneel	1.280	1.370

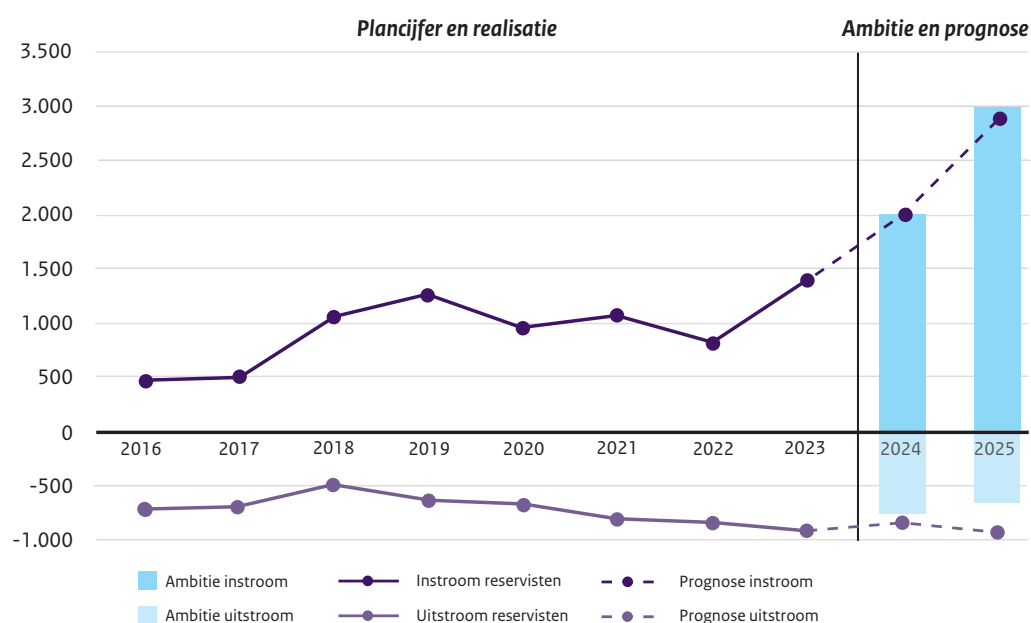
De realisatiecijfers in 2023 laten een toename bij zowel de in- als de uitstroom van burgerpersoneel zien. Het saldo in- en uitstroom van burgers is in 2023 positief (+ 1.524 VTE'n). Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de toename van burgerarbeidsplaatsen en de hogere instroom van burgerpersoneel. Daarnaast worden burgers door het grote tekort aan militairen soms, al dan niet tijdelijk, op militaire arbeidsplaatsen geplaatst.

Vervullen personele behoefte

Reservisten

Instroom versus uitstroom reservisten 2016-2025

Plancijfer en realisatie		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Instroom reservisten		461	513	1.051	1.254	950	1.077	815	1.386
Uitstroom reservisten		711	692	495	642	671	809	837	915

Ambitie en prognose		2024	2025
Prognose instroom reservisten		2.006	2.872
Ambitie instroom reservisten		2.000	3.000
Prognose uitstroom reservisten		840	929
Ambitie uitstroom reservisten		700	650

De realisatiecijfers in 2023 laten een forse toename bij de instroom van reservisten zien en een kleine toename bij de uitstroom van reservisten. Defensie heeft de ambitie om te groeien van 7.081 reservisten (op 1 januari 2024) naar 10.000 reservisten in 2025. Om dit te realiseren moet er voldoende opleidingscapaciteit zijn.² Ook door nieuwe vormen van instroom, zoals het Dienjaar en Defensity College, zal de instroom van onder meer reservisten naar verwachting verder toenemen. We moeten daarnaast ook kijken naar de wijze waarop we de uitstroom van reservisten kunnen beperken en hoe we ook deze groep beter kunnen behouden voor en inzetten in de defensieorganisatie.

² Kamerbrief 13 april: 'Vrijwillig maar niet vrijblijvend', een visie op reservisten (Kamerstuk 36200-X nr. 72).

2.2 Dienjaar

Doelstelling

De eerste lichting van het Dienjaar Defensie is in september 2023 van start gegaan, tien maanden na de lancering van dit initiatief. Het dienjaar heeft vijf doelstellingen:

- een additioneel instroomspoor voor militairen;
- waar de bedrijfsvoering het toelaat een directe bijdrage aan de personele gereedheid;
- doorstroom van deelnemers na afloop van het dienjaar naar een aanstelling als beroepsmilitair, burger of reservist;
- verrijking van het reservistenbestand met (schaarse) deskundigheid;
- versterking van de band tussen Defensie en samenleving.

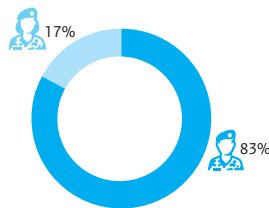
De ambitie is dat tenminste 30 procent van de deelnemers na afloop van het dienjaar verbonden blijft aan Defensie als beroepsmilitair, burger of reservist.

Indicatoren

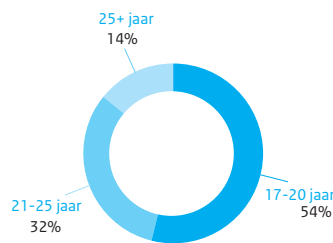
Sollicitanten:

Van november 2022 tot 11 maart 2024 zijn er in totaal 1.614 sollicitanten.

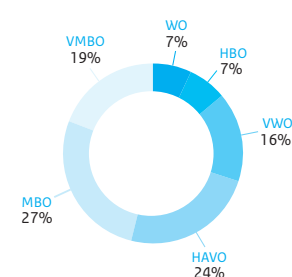
Man/vrouw verdeling

Leeftijdverdeling

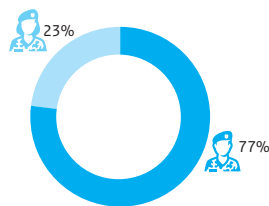
Opleidingsniveau

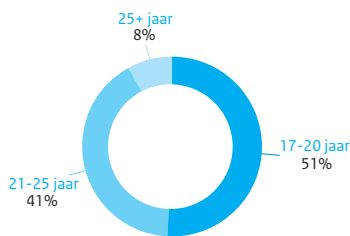
Aangestelden:

Van november 2022 tot 11 maart 2024 zijn er in totaal 221 personen aangesteld voor het Dienjaar.

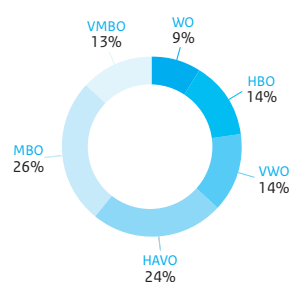
Man/vrouw verdeling

Leeftijdverdeling

Opleidingsniveau

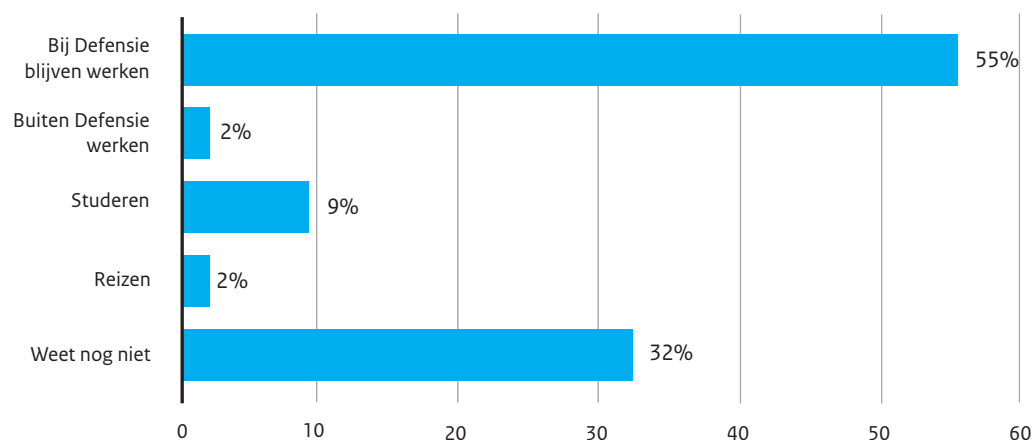

Vervullen personele behoefte

Antwoord op de vraag: Wat verwacht je te gaan doen NA het Dienjaar?

Datum meting Lichting 1: 12 september 2023 t/m 31 oktober 2023.

Toelichting

De animo voor het dienjaar neemt toe nu het meer bekendheid krijgt. Inmiddels hebben ruim 1.700 mensen gesolliciteerd waarvan er circa 300 zijn aangenomen en nog 500 kandidaten in het aannametraject zitten. In 2024 zullen circa 625 dienjaarmilitairen worden aangesteld. Op dit moment worden zij aangesteld als reservist. Dienjaarmilitairen volgen een volwaardige basis militaire opleiding van 8 tot 13 weken, afhankelijk van het OPCO, en eventueel een korte functieopleiding. Aansluitend gaan zij aan de slag bij een eenheid. Zij moeten zich een volwaardig onderdeel van de eenheid voelen.

Op basis van de eerste indicaties lijkt de ambitie om 30% van de deelnemers na afloop van het dienjaar te behouden ruimschoots behaald te gaan worden. Zo draagt het dienjaar ook bij aan de schaalbare krijgsmacht.

2.3 Personele gereedheid

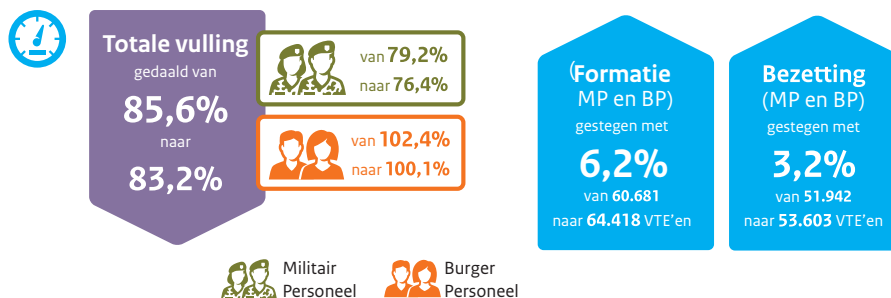
Doelstelling

Opgeleid en gemotiveerd personeel in voldoende aantallen is een belangrijk onderdeel van gevechtskracht. Voldoende personeel maakt het mogelijk om op de gewenste manier op te treden. Voldoende goed opgeleid personeel is een randvoorwaarde om het maximale uit de militaire systemen te halen. We beschikken nog niet over cijfers over de mate waarin iedereen goed is opgeleid, daarom gaan we in dit hoofdstuk alleen in op de vulling (kwantitatieve PG). De juiste motivatie van het personeel, tot slot, kan van doorslaggevend belang zijn voor succes.

Onderstaand figuur geeft aan hoe de vulling van de organisatie op 1 januari 2024 is gewijzigd ten opzichte van 1 januari 2023. De vulling is niet alleen het resultaat van de instroom en uitstroom, maar is ook afhankelijk van de veranderingen in de omvang van de formatie van Defensie.

Vulling en formatie³

Ten opzichte van 1 januari 2023

³ Het vullingspercentage wordt berekend door het meest actuele Formatieplan uit de Dynamische Formatie Boekhouding Defensie (DFBD) af te zetten tegen het aantal medewerkers (in VTE'n) dat geplaatst is op een reguliere functie (OPF-type-1) (personele bezetting). Het gaat enkel om militairen en burgers (exclusief reservisten). Het vullingspercentage in het Jaarverslag over 2023 wijkt iets af omdat hiervoor gerekend is met de ten tijde van het maken van het Jaarverslag geldende formatiecijfers.

Vervullen personele behoefte

KPI-tabel

	Jan 2021	Juli 2021	Jan 2022	Juli 2022	Jan 2023	Juli 2023	Jan 2024
Personele gereedheid							
 Realisatie vulling Defensie (kwantitatief)	86,0%	86,8%	86,7%	85,9%	85,6%	85,8%	83,2%
 Realisatie vulling militair (kwantitatief)	79,2%	80,1%	79,9%	79,9%	79,2%	78,7%	76,4%
 Realisatie vulling burger (kwantitatief)	104,5%	105,1%	105,2%	101,7%	102,4%	104,4%	100,1%

	Streefwaarde 2022	Streefwaarde 2023	Streefwaarde 2024	Streefwaarde 2025
Personele gereedheid				
 Realisatie vulling Defensie (kwantitatief)	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend
 Realisatie vulling militair (kwantitatief)	82%	85%	88%	90%
 Realisatie vulling burger (kwantitatief)	100%	100%	100%	100%

Toelichting

Hoewel het aantal militairen en burgers ten opzichte van 1 januari 2023 is toegenomen (+ 3,2%), houdt deze groei de stijging van het aantal arbeidsplaatsen niet bij (+ 6,2%). Het totale vullingspercentage is met 2,4% (t.o.v. 1 januari 2023) gedaald. Hoewel de vullingsgraad bij burgers net boven de 100% is, zijn er wel tekorten binnen specifieke groepen, zoals technici, ICT'ers en medisch personeel. Zie hiervoor ook bovenstaande paragraaf instroom versus uitstroom burgerpersoneel.

Groeiparagraaf

In de volgende Stand van Defensie zal het berekenen van het vullingspercentage worden aangepast. Momenteel wordt slechts een deel van de defensiepopulatie meegenomen; vanaf 2024 zal een bredere groep mensen die voor Defensie werken worden meegeteld, waaronder ook medewerkers die een projectfunctie vervullen en medewerkers die onder een agentschap vallen. Met deze aanpassing geven we een vollediger beeld van de omvang van de defensiepopulatie.

2.4 Diversiteit & inclusiviteit

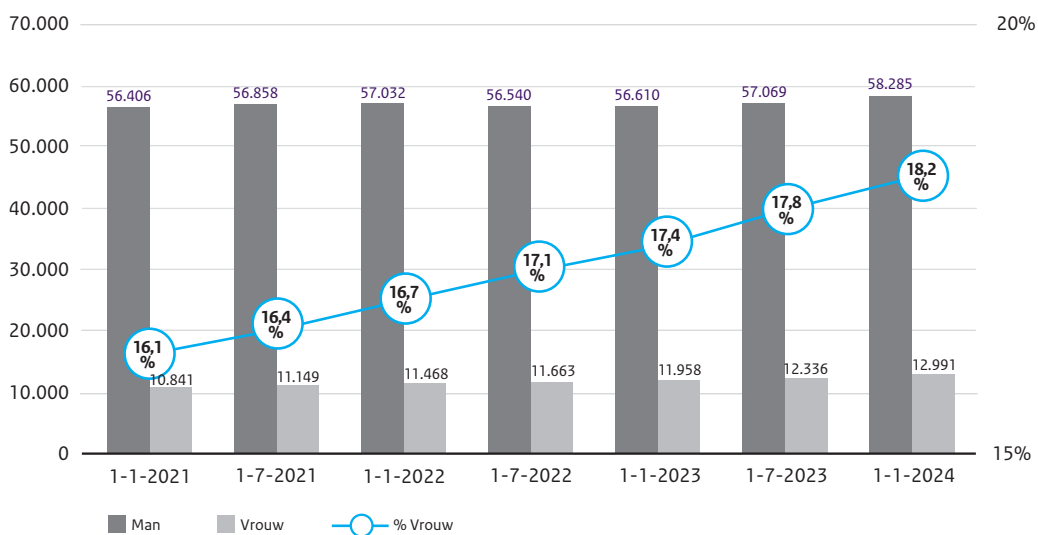
Doelstelling

Defensie heeft een grote verscheidenheid aan talenten, kwaliteiten, perspectieven en achtergronden nodig. Defensie streeft ernaar een diverse organisatie te zijn met een inclusieve cultuur waarin medewerkers zich thuis voelen en zichzelf kunnen zijn. In de Kamerbrief 'Diversiteit & Inclusiviteit' (D&I) van 29 maart 2022 werd een ambitieuze reeks maatregelen aangekondigd om diversiteit en inclusie in de organisatie te borgen (Kamerbrief 35925-X-, nr. 71. Eén van die maatregelen is het Defensiebrede streefcijfer van 30% vrouwen in het personeelsbestand in 2030.

Onderstaande gegevens zijn op basis van aantallen (geen VTE'n).

Personeel

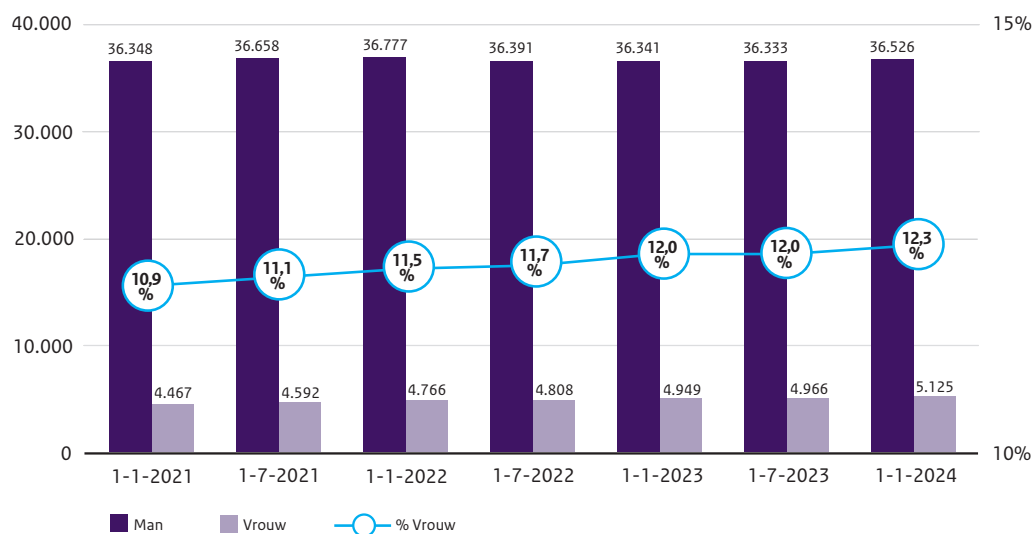
Totaal Defensie

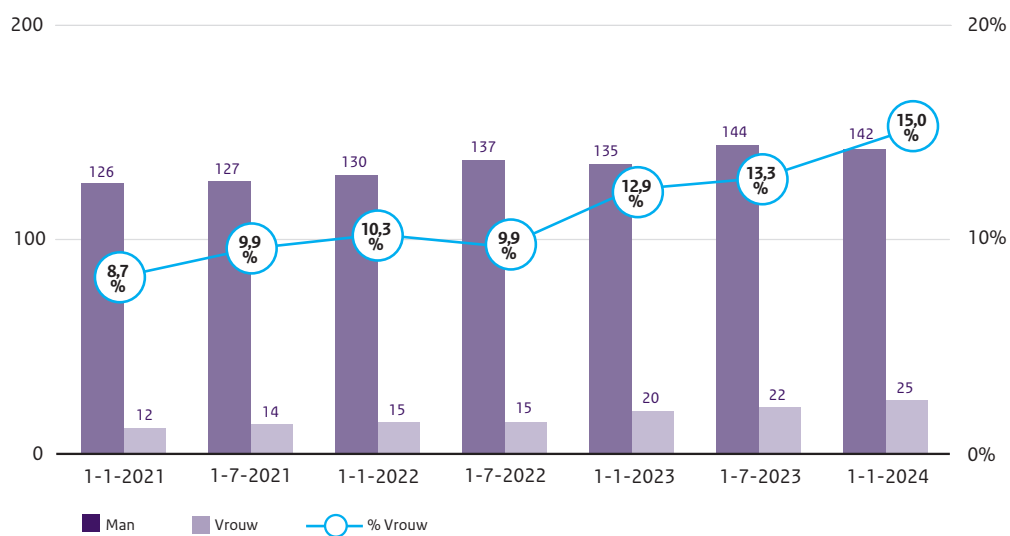

Vervullen personele behoefte

Militair personeel

Brigadegeneraal of S16 en hoger (militair en burger)

Toelichting

De maatregelen uit de Kamerbrief zijn in 2023 bestendigd in een aangescherpte beleidslijn en bijbehorend uitvoeringsplan diversiteit en inclusie: *De kracht van wij: allemaal anders en toch één*.

Het ingestelde streefcijfer voor vrouwen, met de bijbehorende inspanningsverplichting, lijkt voorzichtig zijn vruchten af te werpen. Deze groei moet wel worden geplaatst in de context van de grotere formatie en de inspanningen om het totaal aantal mensen werkzaam bij Defensie te vergroten. Het aandeel vrouwen in het gehele personeelsbestand is in 2023 gestegen naar 18,2%. Tevens is het aantal vrouwen met een topfunctie gestegen van 12,9% naar 15,0%.

Initiatieven en activiteiten

In 2024 is het 80 jaar geleden dat vrouwen voor het eerst in militaire dienst konden treden. Om hierbij stil te staan, werden daarom verschillende activiteiten georganiseerd in de week van internationale vrouwendag met als centraal thema 'Zij aan Zij'. Ten eerste was er een symposium met partners over *Women, Men, Peace & Security*. Daarnaast vertelden vrouwelijke militairen in het Nationaal Militair Museum in Soesterberg over hun carrière en ervaringen tijdens missies. Ook werden er digitaal ervaringen van vrouwelijke militairen in Oekraïne uitgewisseld.

Defensie heeft de 'Francien de Zeeuw'-penning ingesteld. Deze onderscheiding is een erkenning voor iedere pionier die zich met moed, creativiteit en doorzettingsvermogen inzet voor een diverse en inclusieve krijgsmacht en wordt op 27 mei voor het eerst uitgereikt. Francien de Zeeuw was een van de eerste vrouwelijke militairen bij de krijgsmacht.

Defensie heeft in 2023 het D&I-beleid doorontwikkeld, onder andere om de inzet op culturele diversiteit te intensiveren. Hiermee komt Defensie tegemoet aan de motie-Hammelburg over culturele diversiteit als pijler van het personeelsbeleid (36200-X-56). We stellen hiermee een duidelijke en concrete sociale norm tegen racisme, discriminatie en uitsluiting. De uitwerking van deze maatregelen krijgt de komende maanden verder vorm bij alle defensieonderdelen. Daarnaast heeft Defensie samen met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zoals aangekondigd in Stand van Defensie najaar 2023 kwantitatief onderzoek gedaan naar de diversiteit van het personeelsbestand. Over de resultaten hiervan wordt de Kamer met een brief geïnformeerd.

Een ander onderwerp dat nu volop de aandacht heeft is de doorontwikkeling van passende uitrusting, uniformen en kleding. Binnen de innovatieomgeving van het Centrum voor Mens en Luchtvaart is de zoektocht naar een scherfvest voor vrouwen gestart. Tevens is met het Korps Mariniers een project gestart om de rugzak voor vrouwelijke mariniers in opleiding te verbeteren. De bedoeling is te komen tot een versie die beter bij het vrouwelijk lichaam past.

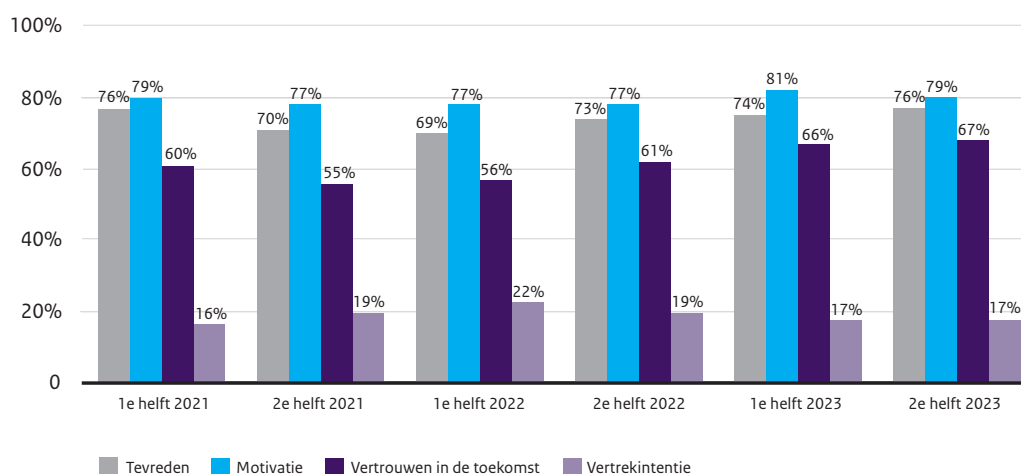
Vervullen personele behoefte

2.5 Werkbeleving

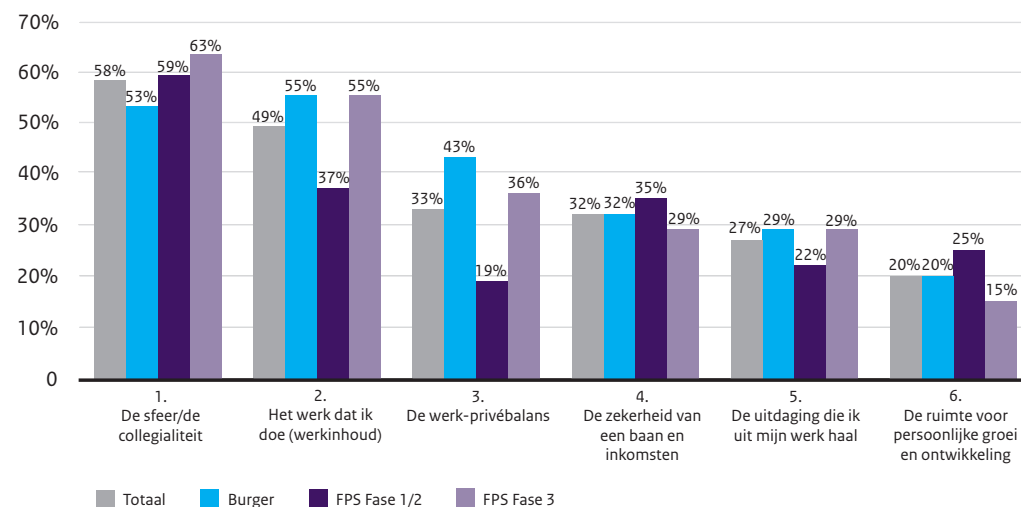
Doelstelling

Ten behoeve van het behoud van personeel en vanuit goed werkgeverschap vindt Defensie het belangrijk te investeren in de verhoging van werknemerstevredenheid.

Trend werkbeleving

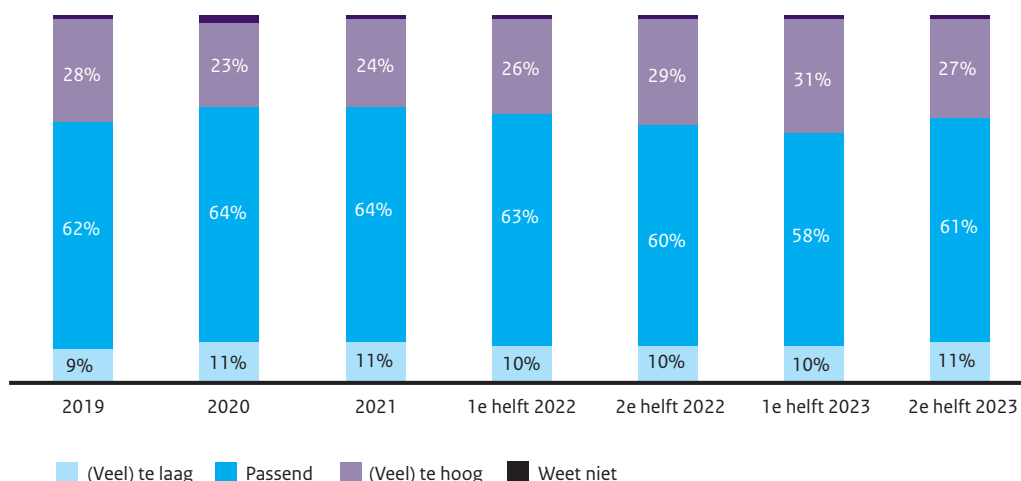
Top zes meest motiverende aspecten in het werk (militair personeel, burgerpersoneel en totaal Defensie, tweede helft 2023)

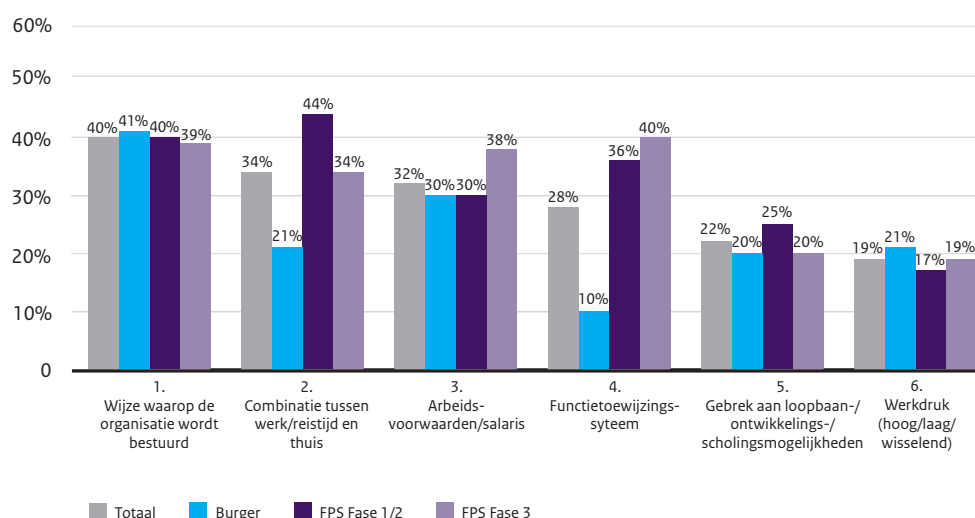
*Opmerking: de top zes meest motiverende aspecten is gesorteerd op het totaal. Voor de contractsoorten kan de top zes anders zijn.

Antwoord op de vraag: 'Mijn werkdruk is gemiddeld...'

Top zes redenen vertrekintentie (militair personeel, burgerpersoneel en totaal Defensie, tweede helft 2023)

*Opmerking: de top zes redenen vertrekintentie is gesorteerd op het totaal. Voor de contractsoorten kan de top zes anders zijn.

Toelichting

De trend in werkbeleving laat een stijging zien van de tevredenheid en het vertrouwen in de toekomst ten opzichte van de eerste helft van 2023. De top drie van de meest motiverende aspecten is in de tweede helft van 2023 iets gewijzigd ten opzichte van de eerste helft van 2023; de werk-privé balans staat in de top drie van meest motiverende aspecten.

Er zijn momenteel geen betrouwbare cijfers beschikbaar over de vertrekredenen van militair personeel en burgerpersoneel omdat een nieuwe meetmethode wordt ingevoerd bij alle defensieonderdelen. Hierbij gaat het, in tegenstelling tot bij de vertrekintentie, om medewerkers die daadwerkelijk de organisatie hebben verlaten. De invoering van deze nieuwe meetmethode zal in 2024 tot betrouwbare defensiebrede onderzoeksresultaten leiden en moet ons beter in staat stellen om de belangrijkste vertrekredenen te adresseren.

3 Vervullen materiële behoefte

Om de krijgsmacht operationeel relevant te houden, investeert Defensie onafgebroken in nieuw materieel. De hoeveelheid nieuwe projecten die Defensie de komende jaren wil starten en de toename van de vraag naar materieel wereldwijd noodzaken ons om wendbaar te zijn.

In dit hoofdstuk rapporteert Defensie over:

- De staat van het materieel
- Voortgang materieelprojecten
- Inzetvoorraden
- Industriebeleid en samenwerking

Vervullen materiële behoefte

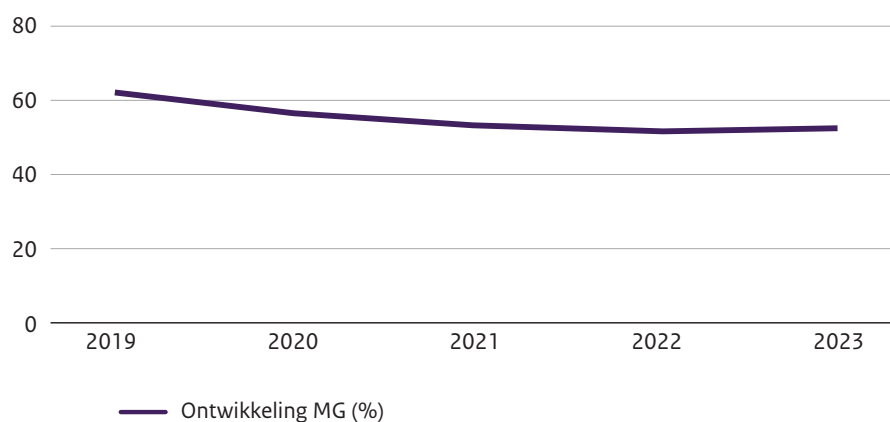
3.1 Staat van het materieel

Doelstelling

Defensie streeft naar een genormeerde Materiële Gereedheid (MG) waarbij de 27 hoofdwapensystemen (een selectie van (wapen)systemen die relatief grote instandhoudingskosten en investeringskosten vertegenwoordigen) van Defensie voldoen aan de norm voor de MG per hoofdwapensysteem.

Defensie dient te beschikken over voldoende en goed functionerend materieel. Dit materieel is niet alleen nodig voor inzet, maar ook om personeel op te leiden, te oefenen en te trainen. Daarnaast draagt de beschikking over voldoende en goed functionerend materieel bij aan de motivatie van het personeel.

Ontwikkeling MG (%) alle hoofdwapensystemen

Toelichting

De MG is de mate waarin Defensie over (noodzakelijk) materieel beschikt voor de uitvoering van de opgedragen taken. De MG geeft de verhouding weer tussen het aantal functionerende en volledig uitgeruste systemen en het totaal aantal systemen op dat moment.

Hoewel verschillende hoofdwapensystemen op norm zijn, voldoen ook bepaalde systemen niet. Bovenstaande figuur presenteert de ontwikkeling van de gemiddelde MG over de tijd en geeft daarmee een indruk van de ontwikkeling van MG. In deze figuur wordt bewust geen norm gegeven, omdat een norm die is samengesteld als rekenkundig gemiddelde geen goede afspiegeling vormt van de ambitie. Het ene wapensysteem zou dan het gebrek aan MG van een ander systeem compenseren. Meer gedetailleerde informatie over de MG is operationeel vertrouwelijke informatie. Deze is opgenomen in de vertrouwelijke bijlage.

De gemiddelde MG over alle hoofdwapensystemen (rekenkundig gemiddelde van 27 Hoofdwapensystemen) lijkt het afgelopen jaar licht gestegen, echter is het nog te vroeg om van een structurele verbetering te spreken. Eenheden die deze wapensystemen gebruiken en beheren kampen nog steeds met een tekort aan materieellogistiek en technisch personeel (militair en burger). Deze trend is al enkele jaren zichtbaar en hardnekkig. Een tekort aan technisch en materieellogistiek personeel is eveneens van toepassing op de onderhoudsbedrijven.

Defensie investeert in vervanging van oud materieel, maar ook in nieuwe capaciteiten. Dat de 'winkel open blijft tijdens de verbouwing' is vanzelfsprekend maar drukt de MG ook. Verder heeft (onderhouds)personeel behoefte aan (bij)scholing of training op betreffende wapensystemen en is benodigde instructiecapaciteit schaars. Daarnaast zorgt steunverlening aan Oekraïne er voor dat het reguliere onderhoudsprogramma onder druk blijft staan, wat een dempend effect heeft op de stijging van de MG.

De defensieonderdelen zetten diverse stappen om de MG te verbeteren, waaronder:

- aanschaf van reservedelen;
- uitbreiding van personele capaciteit in het materieel-logistieke domein;
- inhuur van schaars technisch personeel;
- samenwerking met de industrie.

Met het extra toegekende budget van de afgelopen jaren is onder andere ingestoken op het verhogen van bestaande materiele voorraden (zoals reservedelen). Hiermee lijkt de neerwaartse trend van de MG enigszins afgeremd. De opbouw van de materieellogistieke organisatie is echter nog in volle gang, waardoor het te vroeg is om deze effecten van deze investering terug te zien in een opwaartse trend. Daarnaast zitten veel wapensystemen in grote langdurige modificatietrajecten, wat een drukkend effect heeft op de MG, maar leidt tot toekomstige toename in gevechtskracht.

Echter, positieve effecten van investeringen in materieel, extra reservedelen en samenwerking met civiele industrie zal alleen tot significante verbetering leiden indien Defensie ook haar eigen personele materieellogistieke capaciteit uitbreidt. Voldoende en goed opgeleid (eigen) personeel blijft daarom noodzakelijk om onderhoudswerkzaamheden uit te voeren en de toegenomen reservedelen en samenwerking met de civiele industrie ook te laten renderen. De eerste stappen zijn gezet, maar het kost tijd voor dit zich uitbetaald in een stijgende MG.

Groeiparagraaf

Defensie ontwikkelt en implementeert een meer representatieve beschouwing van de MG. Deze ontwikkeling leidt tot een actualisatie van de onderliggende systemen die de MG-score opbouwen en beïnvloeden daarmee de trendopbouw. De selectie van onderliggende systemen wordt meer gericht op die systemen die gezichtsbepalend zijn voor Defensie, doorgaans complex van aard zijn en bedoeld zijn om een prominente functie te kunnen vervullen in een gewapend conflict.

Vervullen materiële behoefte

3.2 Voortgang materieelprojecten

Doelstelling

Materieelprojecten dragen bij aan de versterking en transformatie van Defensie. In het Defensie Projectenoverzicht (DPO) 2024 vindt u een uitgebreide toelichting op alle materieelprojecten.

Voortgang materieelprojecten

	2021	2022	2023
Aantal projecten	109	124	103
Investeringsquote *	24,6%	24,9%	23,9%

* Investeringsquote zijn de totale investeringsuitgaven afgezet tegen de totale uitgaven.

Toelichting

Vanaf begin 2023 heeft Defensie uitvoering gegeven aan de aangepaste DMP procedure 'DMP bij de tijd'. Als gevolg hiervan zijn in het DPO van 2023 25 projecten niet langer opgenomen omdat zij onder de DMP grens van € 50 miljoen vallen. In 2023 heeft Defensie versnelde procedures met uw Kamers doorlopen. DMP-A en B-brieven zijn meermalen gecombineerd en versneld naar de Tweede Kamer gestuurd. Zo is een A-brief verstuurd over het programma Foxtrot waarin verschillende projecten zijn gecombineerd die een bijdrage leveren aan de modernisering en digitale transformatie van de krijgsmacht.

Het groeiende Defensiebudget heeft een positieve invloed op de hoeveelheid investeringen. Dit is niet alleen zichtbaar in de toename van de hoeveelheid projecten maar ook in het financiële volume van de investeringen.

Het aantal projecten is in de afgelopen 5 jaar met 40% toegenomen en deze trend zet zich voort. De stijging is ook zichtbaar in de investeringsquote, het deel van de begroting dat toe te rekenen is aan de investeringen. De norm hiervoor is 20% van het Defensiebudget. In 2018 bedroeg de investeringsquote nog 18,9%, terwijl deze in 2023 is gestegen naar 23,9%.

Ten opzichte van de Stand van Defensie voorjaar 2023 is het aantal verwachte projecten bijgesteld van 154 naar 103. Deze bijstelling is grotendeels het gevolg van het ophogen van de mandateringsgrens van 25M Euro naar 50M Euro. Projecten onder de 50M EUR werden daarmee niet langer DMP-plichtig. In de periode tot Prinsjesdag verwacht Defensie 30 projecten op te starten waarover de Tweede Kamer reeds met 18 DMP-brieven is geïnformeerd. Dit betreft projecten boven de € 50 miljoen.

Het realiseren van deze projecten blijft een grote uitdaging, gegeven het feit dat de ingezette opschaling van de fysieke productiecapaciteit de wereldwijd snel stijgende vraag naar militair materieel niet kan volgen. Verder heeft de wereldmarkt nog steeds te maken met stijgende prijzen, schaarse grondstoffen en kent Nederland een krappe arbeidsmarkt. Toename van het aantal projecten legt nog steeds een zware druk op onze projectorganisatie.

Defensie zal verder uitvoering geven aan de aangepaste DMP procedure. Het streven is om DMP- brieven zoveel mogelijk te combineren. Op basis van de aangepaste DMP brochure is onlangs de geactualiseerde DMP bij de Tijd 2.0 verstuurd waarin de belangrijkste wijzigingen zijn opgenomen. Verder zal het DPO in het vervolg niet meer samen met de begroting in september aan de Kamers worden aangeboden maar tezamen met het jaarverslag en de Stand van Defensie in mei aan de Kamer worden aangeboden.

Vervullen materiële behoefte

3.3 Inzetvoorraden

Doelstelling

Defensie beschikt over voldoende voorraad om inzet binnen een hoofdtaak langere tijd vol te houden.

Meer gedetailleerde informatie over de inzetvoorraden is operationeel vertrouwelijke informatie en daarom opgenomen in de vertrouwelijke bijlage.

Toelichting

Tot en met 2031 hogen we stapsgewijs de inzetvoorraden munitie, geneeskundige goederen, brandstof, reservedelen, voeding en uitrusting verder op. Dat is nodig voor de eerste hoofdtaak, de eigen en bondgenootschappelijke verdediging. Voorheen waren de voorraden toegesneden op de tweede hoofdtaak.

Na de publicatie van de Defensienota 2022 heeft Defensie onder andere de volgende stappen gezet:

- Er is een bestelling voor Europees geproduceerde Patriots geplaatst.
- Grote contracten voor klein kalibermunitie zijn afgesloten.
- Gestart met het verwerven van vervangende munitie voor de leveringen aan Oekraïne.
- Gestart met verbeteren van de veiligheid van munitieopslagplaatsen.

Defensie voorziet met het programma 'Aanvulling inzetvoorraad munitie'¹ in de doorgroei van de inzetvoorraad munitie. Defensie heeft sinds de illegale Russische invasie in Oekraïne voor circa € 2 miljard extra bestellingen geplaatst om de inzetvoorraad munitie aan te vullen, te weten een bestelling ter waarde van circa een half miljard euro in 2022² en in 2023 voor een anderhalf miljard euro aan bestellingen.³ In de Kamerbrief munitieproductie⁴ van januari 2024 heeft Defensie daarnaast aangegeven voorbereidingen te treffen om voor de korte termijn versneld aanvullend munitie te bestellen. Dit is in lijn met de motie-Tuinman en Van Campen over het plaatsen van orders voor gangbare munitiesoorten.

Zoals gemeld in eerdere Standen van Defensie wordt Defensie door de gestegen mondiale vraag naar munitie geconfronteerd met lange levertijden. De leveringen aan Oekraïne leiden er verder toe dat de voorziene groei van voorraden en aanvullend materieel minder snel wordt gerealiseerd, wat ook op de langere termijn effect kan hebben op de inzetbaarheid van Defensie. Defensie werkt aan maatregelen ter versterking, bescherming en internationale positionering van de defensiesector (zie hoofdstuk 3.4).

Verdere informatie over het programma 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' is opgenomen in het DPO.

¹ Kamerstuk 27 830, nr. 417 van 19 september 2023

² Kamerstuk 35 925 X, nr. 74 van 29 april 2022

³ Kamerstuk 27 830, nr. 395 van 18 april 2023

⁴ Kamerstuk 27 830, nr. 425 van 25 januari 2024

3.4 Industriebeleid & samenwerking

Doelstelling

Defensie streeft naar meer industriesamenwerking met als doel het versterken, beschermen en positioneren van de Nederlandse defensiesector, ook in internationale ketens. Dit vereist een stabiele basis van kennisinstellingen en bedrijven die ervoor zorgen dat Nederland de juiste militaire kennis, technologie en capaciteiten in huis heeft, en zo een rol van betekenis kan spelen in de samenwerking met andere landen of als toeleverancier van grote buitenlandse bedrijven. Dit stelt onze militairen in staat om hun belangrijke werk zo goed mogelijk te doen.

Samenwerking Nederlandse Industrie

Jaartal	% aankopen gecontracteerd bij in Nederland gevestigd bedrijf	In miljard euro
2022	41,92%	2,37 ⁵
2023	59,08%	5,47

Toelichting

De KPI ‘Samenwerking Nederlandse Industrie’ geeft een indicatie van het aandeel en financieel volume waarvoor Defensie een verplichting aangaat bij een in Nederland gevestigd bedrijf. Het realisatiecijfer over 2023 geeft blijk van een forse groei ten opzichte van 2022. Deze groei staat in relatie tot het versterken en internationaal positioneren van de Nederlandse Defensie Technologische en Industriële Basis (NLDTIB) en de groeiende materieelbehoefte van de krijgsmacht in 2023, waarbij ook de Nederlandse industriële basis actief wordt ingeschakeld.

De geopolitieke ontwikkelingen blijven vragen om actieve industriepolitiek gericht op een robuuste en schaalbare (Europese) defensiesector. Het voorbereiden van de eigen krijgsmacht op het scenario van een grootschalig conflict en het ondersteunen van Oekraïense krijgsmacht in de strijd tegen de agressie van de Russische Federatie, vragen om het opschalen van de productie van essentiële militaire goederen en munitie. Hierbij zoekt Defensie samen met het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) actief naar inschakeling van de Nederlandse industrie, zoals bijvoorbeeld via de implementatie van de Sectoragenda Maritieme Maakindustrie.

Samen met de NLDTIB blijven Defensie en EZK werken aan maatregelen ter versterking, bescherming en internationale positionering van de defensiesector. Dit betreft ook maatregelen die de productie- en leveringszekerheid voor Defensie op korte en lange termijn zullen versterken. Hiertoe werkt de interdepartementale Taskforce Productie- en leveringszekerheid in opdracht van de Nationale Veiligheidsraad (NVR) concrete actielijnen en maatregelen uit ter versterking van de NLDTIB en de EDTIB. Daarnaast wordt gewerkt aan wetgeving voor een sectorale investeringstoets, exportbevordering en maatwerk in de toepassing van stimuleringsfondsen. Defensie blijft samen met EZK veelvuldig in gesprek gaan met brancheorganisaties en bedrijven uit de sector om deze maatregelen te implementeren.

⁵ Bedragen kunnen over tijd wijzigen. Immers, bestelorders worden aangepast dan wel geannuleerd. Dit heeft geleid tot een bijstelling ten opzichte van de vorige Stand van Defensie.

Vervullen materiële behoefte

Defensie werkt samen met vertrouwde partners en bondgenoten aan een vitale defensie-industrie. Ook binnen EU-verband worden belangrijke vorderingen gemaakt door middel van de recent gepubliceerde Europese Defensie-industrie Strategie (EDIS) en de voorgestelde verordening European Defensie-industrie Programma (EDIP) (Kamerstuk 2211, nr. 3919). Die gemeenschappelijkheid is nodig om de effectiviteit en productiezekerheid van onze gemeenschappelijke industriële basis te vergroten. Defensie blijft zich hier binnen de Europese Unie en het NAVO-bondgenootschap voor inzetten. In dat licht verkent Defensie samen met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat de mogelijkheden om een internationaal trendonderzoek uit te voeren. Hierbij is een kwantitatief onderzoek niet uitvoerbaar gebleken, zodat wordt gekeken naar de mogelijkheden om een kwalitatief onderzoek uit te voeren.

Groeiparagraaf

In coördinatie met EZK heeft Defensie aanvullende KPI's geïdentificeerd die inzicht geven in de doorontwikkeling van het defensie-industriebeleid. Deze cijfers zullen inzicht geven in het totale omzetcijfer van de NLTIB, de export van de NLTIB, de werkgelegenheid binnen de NLTIB en het percentage dat wordt geïnvesteerd in *research & development* (R&D). De cijfers komen voort uit periodiek onderzoek naar de Nederlandse defensie-industrie dat EZK laat uitvoeren. In de brief over productie- en leveringszekerheid, die voor de zomer zal worden verzonden, zal Defensie over de eerste groeicijfers communiceren. Hierna zullen de cijfers structureel worden opgenomen in de Stand van Defensie.

4 Gereedstellen

Gereedstellen is het proces waarmee eenheden worden voorbereid op (mogelijke) inzet. Een eenheid is operationeel gereed (OG) wanneer ze voldoet aan de normen voor personele gereedheid (PG), materiële gereedheid (MG) en geoefendheid (GO) om de organieke taak uit te kunnen voeren. Dit hoofdstuk rapporteert over het aspect GO.

Meer informatie over PG en MG is opgenomen in de vertrouwelijke bijlage.

Defensie is transparant waar het kan, en vertrouwelijk waar dat moet. Op deze manier wordt invulling gegeven aan de balans tussen transparantie enerzijds en de bescherming van operationele belangen anderzijds.

Gereedstellen

4.1 Geoefendheid

Doelstelling

Defensie beschikt over eenheden die over de noodzakelijke vaardigheden beschikken om de generieke en specifieke opdrachten uit de OpdrachtenMatrix (OM) uit te kunnen voeren.

Toelichting

Samen met inzet vormt het gereedstellen van operationele eenheden het kernproces van Defensie. De OM vertaalt de taken van de krijgsmacht naar een concreet aantal operationele eenheden die continu een bepaalde operationele gereedheid moeten hebben. Gedurende de gereedstelling streven eenheden naar een genormeerd niveau van Operationele Gereedheid (OG). Geoefendheid vormt een component van OG. Vanuit een bepaalde OG kunnen eenheden ingezet worden omdat zij voldoende voorbereid en geëquipeerd zijn om inzetuitdagingen aan te kunnen. Gedurende inzet kan ook nog geoefend worden, echter bij langdurige eenzijdige inzet bestaat kans op (grote) terugval in geoefendheid.

Voor het bereiken van geoefendheid nemen eenheden deel aan tal van oefeningen en trainingen in binnen- en buitenland. Deze oefeningen zijn gericht op de 'eigen' geoefendheid, ter voorbereiding op inzet en samenwerking met (strategische) partners. De operationele commandanten bepalen op basis van de (gereedstellings)opdracht het jaarlijks oefenprogramma van de onder hen ressorterende eenheden en rapporteren op basis hiervan de geoefendheid. Vanuit de NAVO kunnen deze eenheden gelijktijdig of aansluitend gecertificeerd worden.

De geoefendheid van de krijgsmacht wordt negatief beïnvloed door de eerder beschreven knelpunten in de personele en materiële gereedheid. Verder beperkt de verhoogde inzet van personeel aan de oostflank van Europa en de levering van militair materieel en ondersteuning aan Oekraïne, de mogelijkheid om complexe oefeningen uit te voeren met organieke eenheden in het hoogste geweldspectrum. Door beperkingen in de digitale- en fysieke omgeving wordt oefenen beperkt, bijvoorbeeld door geluidsnormen.

Desalniettemin hebben de eenheden een groot deel van de geplande oefenactiviteiten kunnen uitvoeren. Onderstaande niet limitatieve opsomming geeft een beeld van de diversiteit aan oefeningen, waarbij gereedstelling gericht is op de verschillende hoofdtaken, de verschillende geografische gebieden en meteorologische omstandigheden, verschillende partners, etc:

- de marine stelde eenheden gereed voor en nam deel aan de verschillende NAVO-taakgroepen;
- mariniers en vlooteenheden hebben na de Joint Arctic Training deelgenomen aan de oefeningen Joint Warrior en Joint Viking; ook is er middels Baltops en Northern Coast geoefend in de Baltische zee, een strategisch relevante regio, en zijn er onder de noemer Autumn Archer een veelvoud aan gereedstellingsactiviteiten uitgevoerd;
- de landmacht heeft reguliere gereedstellingsactiviteiten uitgevoerd waarmee eenheden gereed zijn gesteld voor de enhanced Forward Presence (eFP) in Litouwen en NMI in Irak;
- landmachteenheden zijn voorbereid en gecertificeerd voor geïntegreerde NAVO-inzet binnen de snel inzetbare VJTF '23, onder andere middels oefening Noble Jump;

- de luchtmacht stelde een squadron F-35 gereed voor inzet in Polen voor de Air Shield Directive. Daar nam zij deel aan diverse integratie-oefeningen met NAVO-partners; daarnaast heeft de luchtmacht oefening Frisian Flag georganiseerd, een internationale jachtvlieg-oefening die hoog aangeschreven staat;
- de luchtmacht en landmacht oefende joint in de oefening Falcon Autumn en integreerde Apaches en Chinooks in het Air mobile optreden;
- de Marechaussee stelde eenheden voor Forensisch Onderzoek gereed om (vermeende) oorlogsmisdaden in Oekraïne te onderzoeken.

Naast genoemde activiteiten hebben de DO'en in algemene zin veelvuldig deelgenomen aan grootschalige oefeningen op diverse niveaus die, naast een positieve impact op de geoefendheid en interoperabiliteit met partners, ook bijgedragen hebben aan *deterrence* op strategisch niveau. Dit tevens met het oog op NAVO's Steadfast Defender 24, een grootschalige oefening die in kwartaal één en twee van 2024 verspreid door Europa plaatsvindt. Verwacht wordt dat bij het verder ontwikkelen van het Training & Exercise (Trex) programma van de NAVO, de geoefendheid verder zal stijgen en bijdragen aan een toename van de OG, alsook de afschrikkende werking ervan, omdat de samenwerking, integratie, niveau en grootte van het oefenen in NAVO-verbanden toenemen.

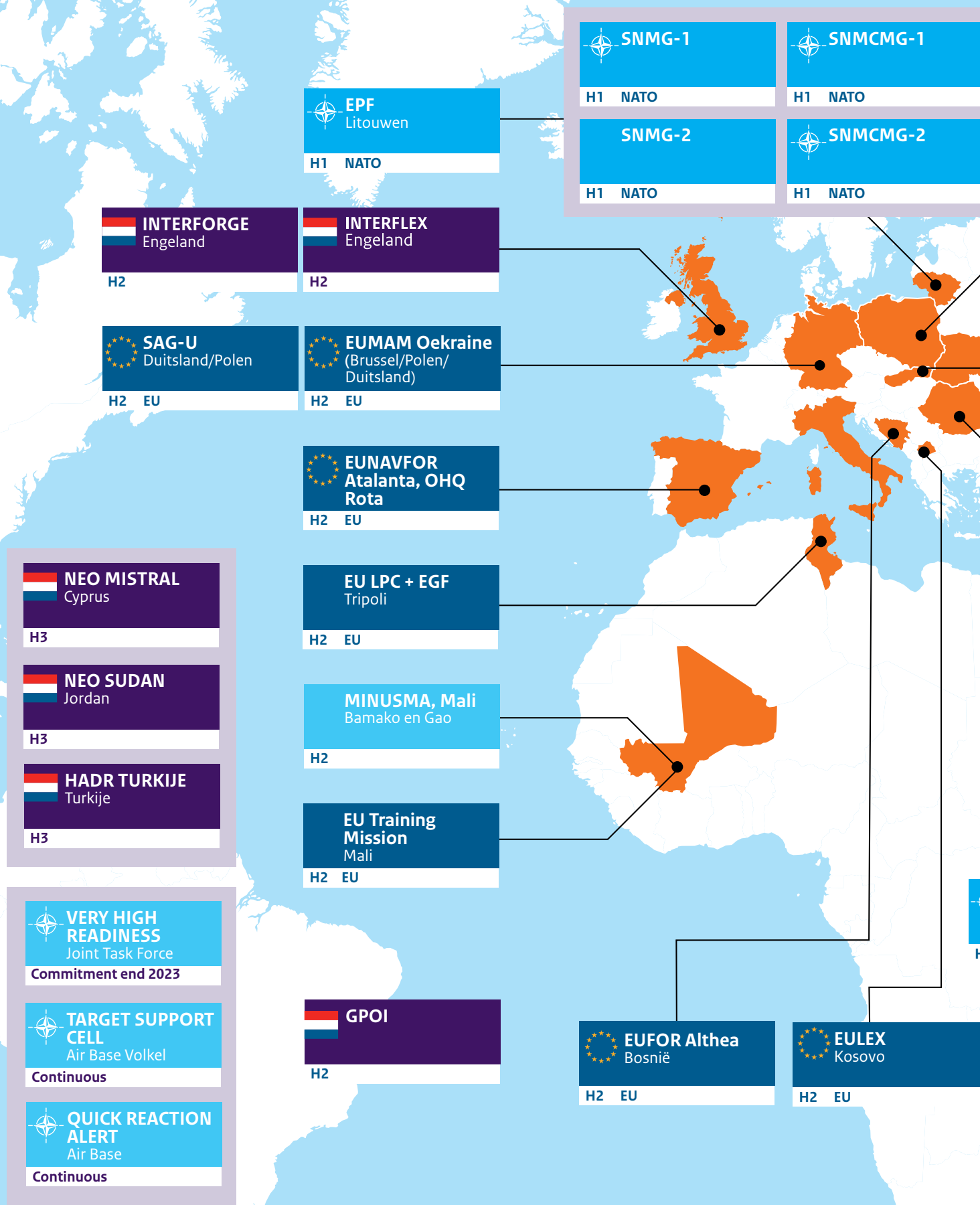
5 Inzetten

Defensie beschermt het eigen grondgebied en dat van bondgenoten, bevordert de (internationale) rechtsorde en stabiliteit, en ondersteunt civiele autoriteiten en levert bijstand bij rampen en crises.

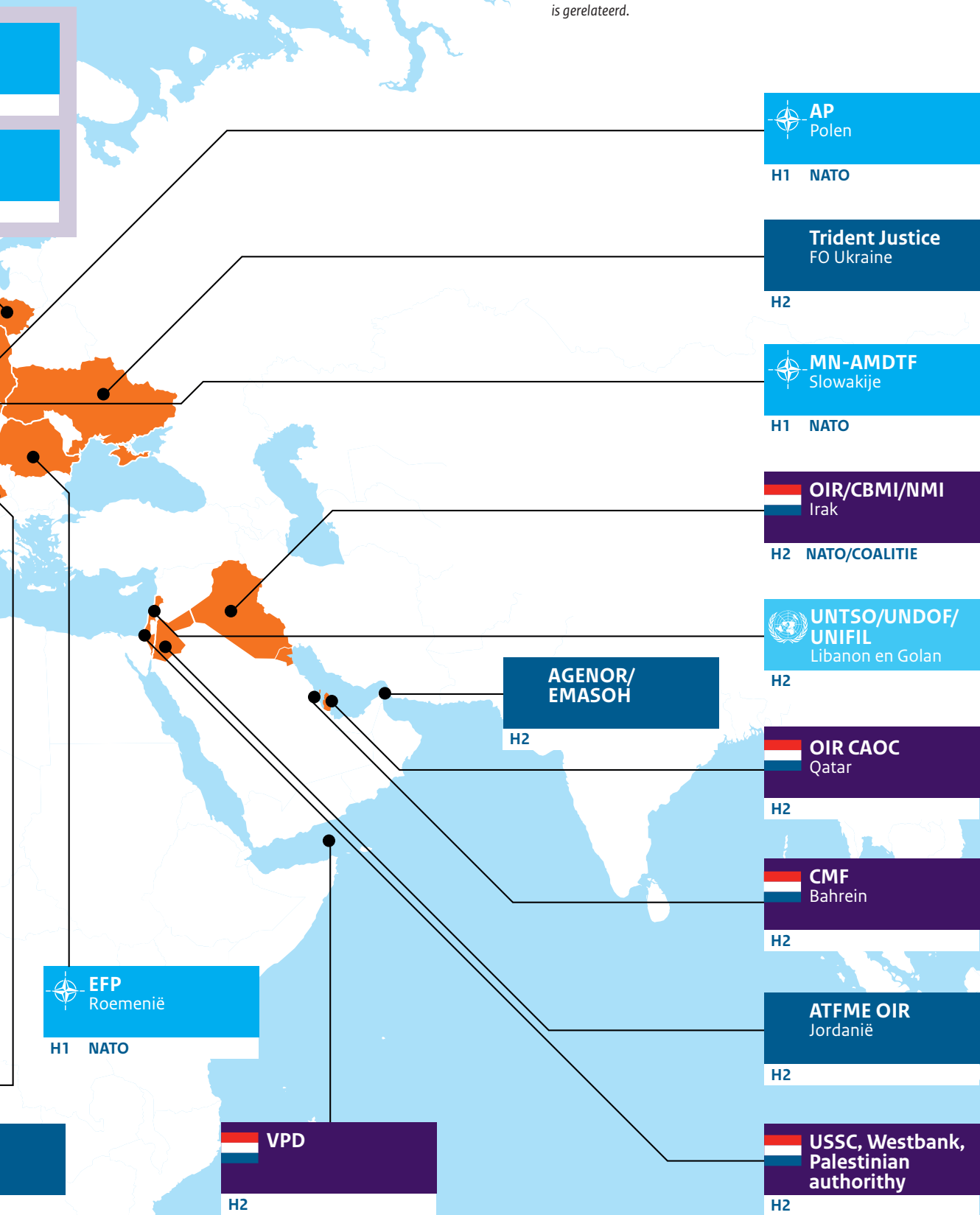
De geopolitieke veiligheidssituatie is ingrijpend veranderd en de ontwikkelingen in Oekraïne, het Midden-Oosten, de Pacific en de Sahel zijn onzeker. Naar aanleiding van de toenemende mogelijkheid van een militair conflict met een gelijkwaardige tegenstander verschuift de nadruk naar inzet in het kader van de eerste hoofdtaak. Tegelijkertijd blijft de inzet in het kader van de tweede en derde hoofdtaak onverminderd relevant.

In dit hoofdstuk wordt gerapporteerd op de verschillende operaties, missies en bijstand die Defensie in 2023 heeft uitgevoerd. Achtereenvolgens toont een overzichtskaart waar ter wereld Defensie heeft bijgedragen aan Vrede en Veiligheid. Dit overzicht geeft eveneens aan in welk coalitieverband de inzet is geweest en ten behoeve van welke hoofdtaak (exclusief nationale inzet in het kader van hoofdtaak 3). Vervolgens presenteert dit hoofdstuk per paragraaf een opsomming van representatieve inzetten.

Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2023

* In het overzicht wordt visueel gemaakt in welke landen en regio's Nederland in 2023 een bijdrage heeft geleverd ten behoeve van hoofdtak 1 en 2. Hierbij wordt per inzet duidelijk gemaakt of het NAVO, EU, coalitie, dan wel nationaal is gerelateerd.

Inzetten

5.1 Inzet voor hoofdtaak 1

Beschermen van het eigen grondgebied en dat van de bondgenoten

NAVO-bondgenoten hebben de collectieve afschrikking en verdediging aanzienlijk versterkt, met name aan de oostflank van het NAVO-verdragsgebied. Nederland levert de volgende bijdrage aan de oostflank:

- Nederland draagt sinds 2017 bij aan de vooruitgeschoven aanwezigheid (enhanced Forward Presence) van de NAVO in Litouwen (LTU). De Multi National Battle Group (MNBG) LTU bestaat uit Framework Nation (FN) Duitsland en Troop Contributing Nations (TCN) Nederland, België, Noorwegen, Tsjechië en Luxemburg. De inzet richt zich op cohesie binnen de NAVO en aan de geloofwaardige afschrikking van Rusland. Het mandaat is verlengd tot eind 2024.
- Militairen voor de Battlegroup in Roemenië (2022) en in juli 2023 afgerond.
- Mijnenjagers voor Standing NATO Mine Counter Measures Group 1 (SNMCMG) in de Middellandse Zee en in de Baltische Zee. Daarnaast heeft Defensie ook met een fregat deelgenomen aan de Standing NATO Maritime Group (SNMG) in de Baltische Zee. De groepen vormen de kern van de maritieme component van de Very High Readiness Joint Task Force (VJTF) van NATO en hebben tot doel snel ondersteuning te kunnen leveren aan NATO-operaties in een crisissituatie en het afschrikken en bestrijden van verschillende dreigingen.
- Een liaison team bij Duitse Patriot-eenheden in Slowakije als onderdeel van de Air and Missile Defense Task Force (AMDTF) en is in juli 2023 afgerond.
- Vier F-35 gevechtsvliegtuigen voor enhanced Air Policing (eAP) Polen in de periode januari tot en met maart 2023. Air Policing (AP) Polen richt zich op het uitvoeren van Quick Reaction Alert (QRA) taken, voor het onderscheppen van onbekende vliegtuigen in het Poolse luchtruim.

Verder levert Nederland in het kader van eigen en bondgenootschappelijke verdediging:

- Host Nation Support voor bondgenootschappelijke eenheden waaronder Amerikaanse eenheden in het kader van Atlantic Resolve, Operation Lynotyper en Steadfast Defender.
- De aansturing als Land Component Commander van de NATO Response Forces door 1 GNC (German-Netherlands Corps).
- Extra maritieme patrouilles in onze territoriale wateren (TTW) en exclusieve economische Zone (EEZ) als gevolg van toenemende Russische activiteit in onder andere de Noordzee. De patrouilles zijn gericht op de bescherming van onze kritieke (onder)water-infrastructuur.
- Verschillende bijdragen aan de Snelle Inzetbare Capaciteiten (SIC). Deze SIC's worden gevormd door eenheden die een hoge staat van paraatheid aanhouden, waardoor deze snel kunnen worden ingezet.
- Permanente militaire aanwezigheid in de overzeese gebieden van het koninkrijk.

5.2 Inzet voor hoofdtak 2

Bevorderen van de (internationale) rechtsorde en stabiliteit

In 2023 droeg Nederland bij aan onder meer de volgende missies wereldwijd:

- De anti-ISIS-coalitie en de NAVO Missie in Irak (NMI) gedurende heel 2023 om een bijdrage te leveren op strategische niveau aan de *Iraqi Security Forces* en *Kurdish Security Forces*, hen in staat stellen effectiever strijd te leveren tegen ISIS en bij te dragen aan het versterken van de Iraakse en Koerdische veiligheidssector.
- De VN-missie MINUSMA in Mali tot november 2023. MINUSMA stond voor het waarborgen van veiligheid & stabilisatie, de bescherming van burgers en het ondersteunen van de nationale politieke dialoog.
- De EU-trainingsmissie (EUTM) in Mali tot november 2023. Deze multinationale militaire trainingsmissie is gericht op het opleiden en hervormen van de Malinese krijgsmacht.
- EUFOR Althea in Bosnië Herzegovina gericht op het versterken van veiligheid in de rechtstaat, vanwege grensoverschrijdende en destabiliserende risico's in de regio.
- De trainingsmissies ten behoeve van Oekraïense strijdkrachten in de trainingsactiviteiten in Groot-Brittannië (operatie Interflex en Interforge) en Duitsland/Polen (EUMAM) gedurende heel 2023.
- Bescherming van Nederlandse scheepvaart in de Golf van Aden door middel van *Vessel Protection Detachments* (VPD).
- Verschillende Forensisch- en Opsporingsteams om een bijdrage te leveren aan de vervolging van vermeende oorlogsmisdrijven in Oekraïne. De inzet vond plaats onder de vlag van het Internationaal Strafhof (*International Criminal Court*).
- Deelname aan verschillende langer lopende missies gericht op stabiliteit en handhaving van bestanden in het Midden-Oosten, zoals de VN-missies UNIFIL, UNTSO en UNDOF. Ook nam Nederland deel aan de Amerikaans geleide United States Security Coordinator for Israel and the Palestinian Authority (USSC), die zich richt op het professionaliseren van de Palestijnse veiligheidsdiensten op de Westbank.
- Inzet van het stationsschip en de MQ-9 in het Caraïbisch gebied ten behoeve van counter drugs operaties.

Naast de presentatie van ingezette militairen in EU- of NAVO-verband in hoofdstuk 1, heeft Defensie ook militairen voor hoofdtak 2 ingezet buiten deze bondgenootschappen, bijvoorbeeld voor MINUSMA of CBMI. Per vier maanden heeft Nederland gemiddeld 407 militairen over heel 2023 ingezet bovenop de gepresenteerde aantallen in paragraaf 1.2.

Inzetten

Stappenplan burgerslachtoffers

Doelstelling

Voor het draagvlak van inzet door Defensie is het van groot belang om risico's op burgerslachtoffers te minimaliseren bij de inzet van onze krijgsmacht en transparantie te vergroten. Hierover presenteerde de minister in april 2022 een nieuw stappenplan. Dit plan ziet op het minimaliseren van risico's, het doen van onderzoek en transparantie ten aanzien van burgerslachtoffers.

Toelichting

Met dit stappenplan is, met het oog op toekomstige inzet in het kader van artikel 100 van de Grondwet, een nieuwe impuls gegeven aan het denken over, en handelen naar, de bescherming van de burgerbevolking in een gewapend conflict en de daarbij behorende transparantie. Er is al een aantal korte termijn stappen gezet om de informatiepositie van de Kamer te versterken en transparantie te vergroten. Denk bijvoorbeeld aan de invoering van een afzonderlijke paragraaf over risico's op burgerslachtoffers in artikel 100 brieven. Ook zijn de procedures voor intern onderzoek naar vermoedens van burgerslachtoffers aangescherpt. De afgelopen periode stond in het teken van het uitwerken en implementeren van (middel) lange termijnstappen. Zo is eind 2023 besloten dat er voor partijen buiten Defensie een afzonderlijk loket wordt ingericht om burgerslachtoffers te melden. Ook worden er in gezamenlijkheid met de Commandant der Strijdkrachten mogelijkheden geïdentificeerd om in de toekomst burgerslachtoffers beter te voorkomen. Defensie werkt hierin nauw samen met maatschappelijke en internationale partners op het gebied van de bescherming van de burgerbevolking in een gewapend conflict.

5.3 Inzet voor hoofdtak 3

Het ondersteunen van civiele autoriteiten en het leveren van bijstand bij rampen en crises

Defensie leverde in 2023 onder andere:

- Luchttransport met een C-130 transportvliegtuig (inclusief bemanning) voor ondersteuning van het ministerie van Buitenlandse Zaken met het evacueren van meer dan 300 personen waaronder 150 Nederlanders tijdens het uitbreken van hevige gevechten in Soedan in april 2023.
- Op verzoek van de Turkse autoriteiten is een C-130 transportvliegtuig met bemanning ingezet, om binnen Turkije medische evacuaties van slachtoffers vanuit het rampgebied na de aardbeving van 6 februari 2023 uit te voeren.
- Als gevolg van de gevechten tussen Hamas en Israël heeft Defensie uit voorzorg een *Joint Task Force* gepositioneerd op Cyprus voor een eventuele evacuatie vanuit Libanon of Israël. Vanuit Gaza en Israël heeft Defensie het Ministerie van Buitenlandse Zaken geassisteerd bij het repatriëren van statushouders.

De bovengenoemde inzetten buiten Nederland in het kader van hoofdtak 3 zijn niet opgenomen in hoofdstuk 1. Per triaal (4 maanden) heeft Nederland gemiddeld 226 militairen over heel 2023 ingezet voor deze hoofdtak.

Daarnaast heeft Defensie ook veel fysieke bijstand geleverd aan verschillende vormen van Nederlands gezag, waaronder:

- Bijdrage aan de politionele bewaking- en beveiligingstaken tijdens het Marengoproces tot en met oktober.
- Jachtvliegtuigen om zo nodig luchtvaartterrorisme te bestrijden.
- Militaire locaties voor de opvang van ontheemden en asielzoekers.
- Militaire bijstand door de KMar in het kader van het ondersteunen van het asielproces, zowel voor de handhaving van de openbare orde als het identificatie- en registratieproces.
- Inzet van genie- en brandbestrijdingscapaciteit.

Inzetten

De tabel toont per triaal van 2023 hoe vaak een beroep op Defensie is gedaan en op welk type bijstand. Alle aanvragen zijn gehonoreerd.

H3 Operaties Personele bijdrage aan Nationale operaties 2023			
Operaties	T1	T2	T3
Explosieven opruiming	32	748	707
Explosieven Noordzee	12	7	4
Quick Reaction Alert	0	1	0
Strafrechtelijk Handhaving Rechtsorde Politiewet	21	9	11
Handhaving Openbare Orde En Veiligheid Politiewet	19	11	3
Wet veiligheidsregio	4	4	1
Militaire steun openbaar belang	2	2	4
Kb 1987 inzet krijgsmacht Aruba, Curaçao en St Maarten – harde mil. bijstand	6	0	5
Kb 1987 inzet krijgsmacht Aruba, Curaçao en St Maarten – zachte mil. bijstand	1	0	1
Wet BES (Bonaire, Eustatius en Saba)	1	1	0
Totaal	98	783	736

In het kader van conceptuele ontwikkeling als structurele partner binnen het nationale veiligheidsdomein actualiseert Defensie voortdurend haar rol en stemt deze interdepartementaal af in verschillende trajecten gericht op de versterking van crisisbeheersing (landelijke crisisplannen zoals o.a. het landelijk coördinatiepunt militaire dreiging, herziening politiewet, programma knooppunt coördinatie Rijk - regio's). Om verder aan te sluiten bij de civiele methodiek van informatiegestuurd werken bij crisisbeheersing en rampenbestrijding, implementeert Defensie ook het landelijk crisismanagement systeem (LCMS) in haar werkwijze. Hiermee wordt interdepartementale informatie-uitwisseling effectiever en ontstaat een gedeeld beeld.

6 Ondersteunen

Ondersteuning is randvoorwaardelijk voor een sterk Defensie. Betere ondersteuning maakt de krijgsmacht wendbaar en meer schaalbaar. Het versterken van de basis kost tijd, maar Defensie werkt hier hard aan.

In dit hoofdstuk wordt voortgang gerapporteerd op de volgende onderwerpen:

- Duurzaamheid
- Veiligheid
- Informatiegestuurd
- Informatiehuishouding en transparantie
- Onvolkomenheden Algemene Rekenkamer

Ondersteunen

6.1 Duurzaamheid

Doelstelling

Defensie werkt sinds 2023 vanuit de Uitvoeringsagenda Duurzaamheid¹ aan haar doelstellingen voor klimaat, energie en circulariteit. De acties zijn zowel gericht op het versterken van de organisatie op het gebied van klimaatweerbaarheid, energiezekerheid, en zelfredzaamheid als onze maatschappelijke opgave om onze voetafdruk te verkleinen. De kpi's voor duurzaamheid zijn gekoppeld aan de volgende doelen voor 2030:

- minder afhankelijk van fossiele brandstof;
- minder CO₂-uitstoot;
- meer duurzame energieopwekking op defensie terreinen.

Voor deze en alle overige doelen geldt het algemene voorbehoud dat acties niet ten koste van onze gereedheid, inzet en de veiligheid van onze militairen mogen gaan.

Kpi: percentage gebruik duurzame brandstoffen²

	Realisatie 2022	Streefwaarde 2023	Realisatie 2023	Streefwaarde 2024	norm
Diesel	20%	20%	20%	25%	
Scheepsdiesel	0%	10%	0%	10%	30% (2030)
Kerosine	0%	0%	0%	5%*	

*op vliegbasis Leeuwarden

Toelichting

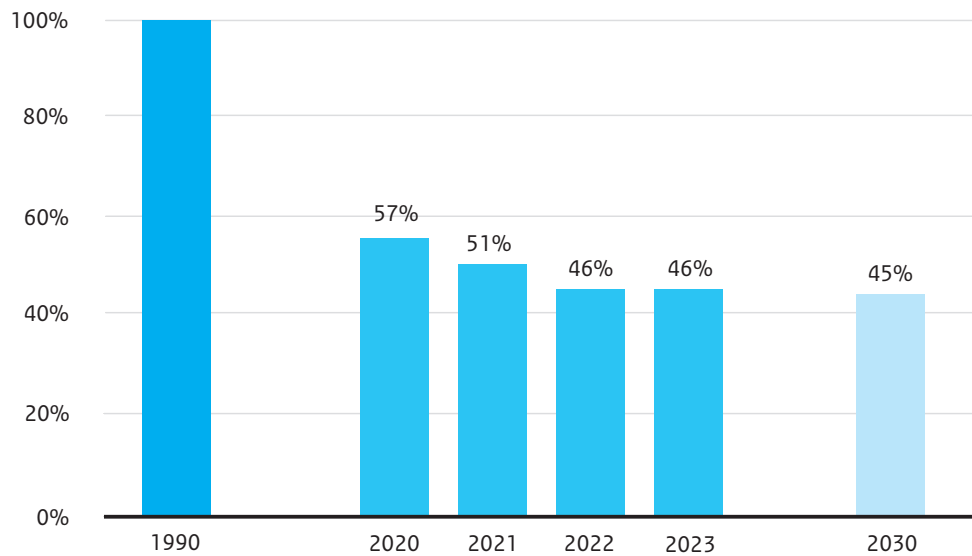
Het percentage duurzame brandstoffen in 2023 is gelijk gebleven ten opzichte van 2022. De eerste stap voor het gebruik van biobrandstof voor scheepsdiesel is vanwege onvoorziene technische omstandigheden nog niet gezet. De technische randvoorwaarden zijn inmiddels ingevuld om in 2024 het gebruik van duurzame brandstoffen overeenkomstig de streefwaarden te realiseren. Dit betekent dat het percentage biobrandstof voor weg diesel verder stijgt en dat voor scheepsdiesel en voor kerosine de eerste stap wordt gezet in het structureel bijmengen van duurzame brandstof.

¹ Kamerstuk 36 124, nr. 25

² Voor het percentage duurzame brandstoffen wordt uitsluitend de brandstof meegerekend die in Nederland door Defensie wordt verstrekt. Brandstoffen die elders worden ingenomen bijvoorbeeld bij host nation support buiten Nederland en bij commerciële tankstations, vallen buiten scope omdat Defensie geen directe invloed heeft op de brandstofsamenstelling.

Kpi: CO₂-reductie³ ten opzichte van 1990

Toelichting

De algemene CO₂-reductie van het defensievastgoed en de operationele mobiliteit ten opzichte van 1990 is 54%. Defensie blijft hiermee goed op weg voor het reductiedoel van 55% in 2030, mits de geplande verduurzamingsmaatregelen en de groeiende energiebehoefte in balans blijven.

Duurzame energieopwekking op defensie terreinen

Realisatie in 2023

5% van het bruto elektriciteitsverbruik van Defensie in Nederland is opgewekt met wind- en zonne-energie op defensie terreinen.

³ De CO₂-reductie is berekend op basis van de directe emissie van het wereldwijde energieverbruik van materieel en vastgoed in eigendom van Defensie en de indirecte emissies van het elektriciteitsverbruik, oftewel de scope 1- en scope 2-emissies. De indirecte emissies als gevolg van productie van energiedragers en productie van diensten en goederen die aan Defensie worden geleverd (scope 3-emissies) vallen buiten de scope van deze berekening.

Ondersteunen

Toelichting

Defensie wekt met windturbines en zonnepanelen op defensie terreinen al meerdere jaren duurzame energie op en rapporteert dit jaar voor het eerst met deze indicator. De ontwikkeling van duurzame energie is opgenomen in de verduurzamingsroute die onderdeel uitmaakt van het Strategisch Vastgoedplan⁴. Hiermee draagt Defensie bij aan een fossielvrije energievoorziening in 2050. Tevens werkt defensie zo aan een schokbestendige en onafhankelijke energievoorziening.

Groeiparaagraaf

Het ontwikkelen en verfijnen van de monitoringsinstrumenten zijn lopende bedrijfsvoeringsactiviteiten. Voor duurzaamheid is inmiddels de derde kpi (duurzame energieopwekking op defensie terreinen) in gebruik en wordt er ten behoeve van de interne sturing een dashboard ingericht. Verder is in 2023 de voorbereiding voor implementatie van de CO₂-prestatieladder gestart. In 2024 en verder richt Defensie zich in het bijzonder op het monitoren van de thema's circulariteit en zakelijke mobiliteit.

---

⁴ Kamerstuk 36 124, nr. 12

6.2 Veiligheid

Doelstelling

Defensie werkt doorlopend aan het verbeteren van een veilige werk- en leefomgeving voor ons personeel. Veiligheid is namelijk randvoorwaardelijk bij de taakuitoefening van Defensie. De inspanningen richten zich op verdere veiligheidsbewustwording, het versterken van het lerend vermogen en het bestendigen van een risicocompetente organisatie, met als einddoel een effectieve krijgsmacht.

Toelichting

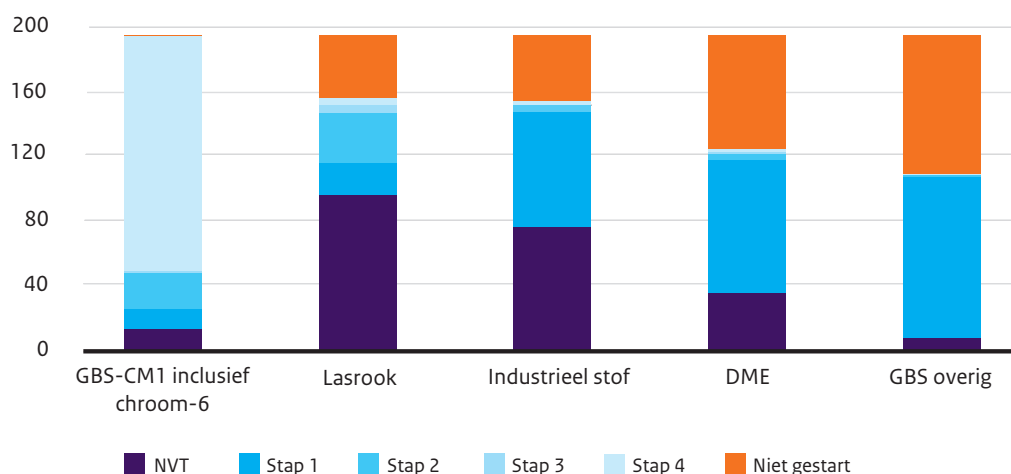
In deze Stand van Defensie wordt wederom gerapporteerd over de Nadere Inventarisatie Gevaarlijke Stoffen (NIGS), de uitfasering van kankerverwekkende (CM1) bedrijfsstoffen en de Meldingen Bedrijfsveiligheid. Er wordt inzichtelijk gemaakt wat de stand van zaken is, welke ontwikkelingen we de komende periode en verwachten en hoe in de toekomst vorm wordt gegeven aan dit onderdeel van de rapportage.

Nadere Inventarisatie Gevaarlijke Stoffen (NIGS)

Stand van zaken NIGS

Decentrale werkgevers zijn verantwoordelijk voor het inzichtelijk maken van relevante veiligheids- en gezondheidsrisico's met betrekking tot gevaarlijke stoffen. Dit gebeurt door een NIGS uit te voeren, een verdiepend onderdeel van de Risico Inventarisatie & Evaluatie (RI&E). De NIGS wordt uitgevoerd conform de uitgangspunten van het vierstapenmodel van de Nederlandse Arbeidsinspectie: inventariseren, beoordelen, maatregelen en borgen. Dit betreft een meerjarig traject. Nadat stap vier (het borgen van de veiligheid in de bedrijfsvoering) is behaald, wordt de inventarisatie opnieuw cyclisch doorlopen. Figuur 1 geeft stand van eind 2023 weer en laat zien dat de vier stappen voor GBS-CM1 grotendeels zijn doorlopen. Dit betekent dat de focus kan worden verlegd naar andere stofcategorieën.

Figuur 1: Stand van zaken NIGS

Per soort stof is de stand van zaken weergegeven voor de 194 decentrale werkgevers, waar gewerkt wordt met gevaarlijke stoffen. DME= Dieselmotorenemissie, GBS-CM1 = Geëtiketteerde bedrijfsstoffen bewezen carcinogeen en/of mutageen.

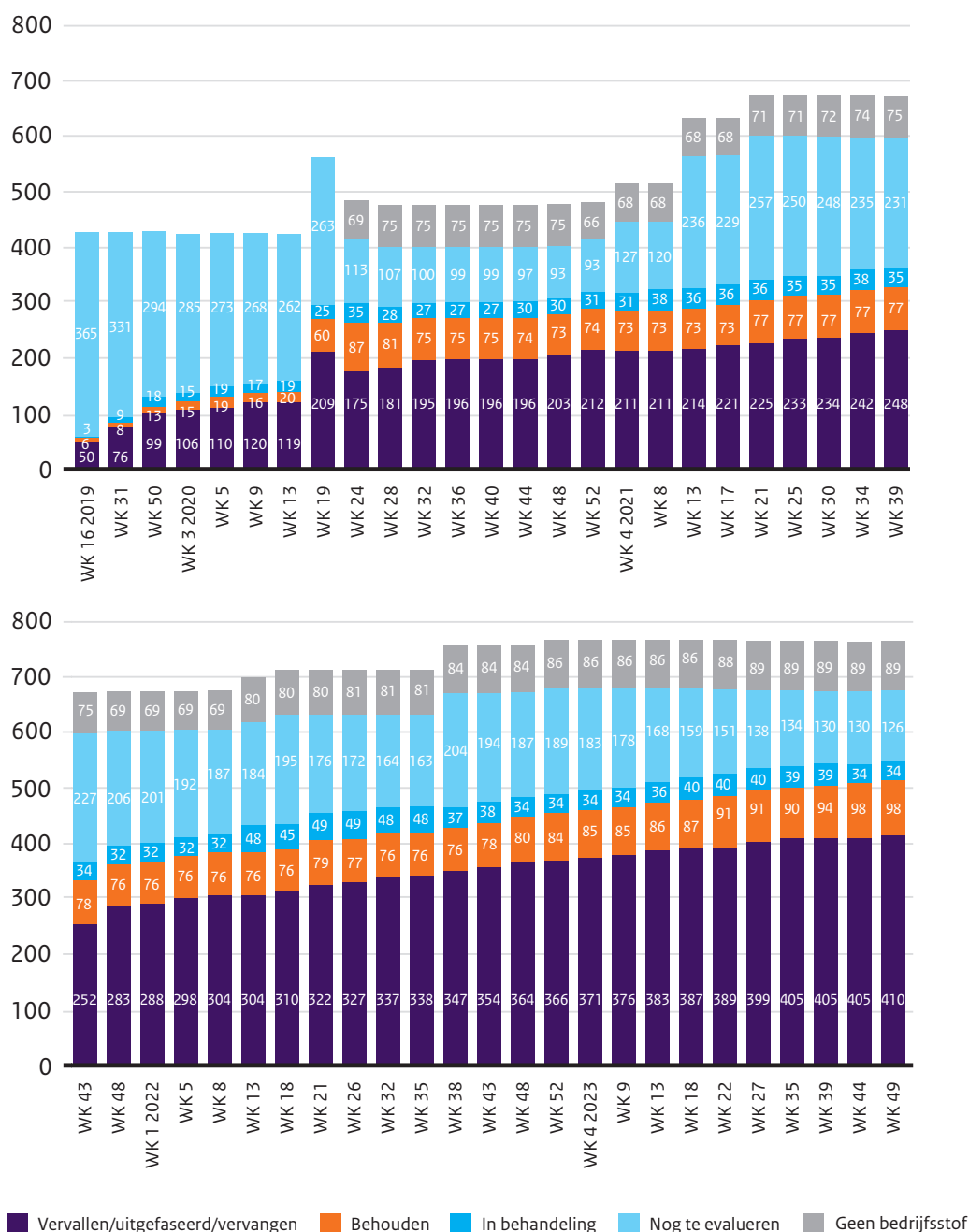

Ondersteunen

Voortgang uitfasering CM1 bevattende bedrijfsstoffen

Binnen Defensie wordt actief beleid gevoerd om bedrijfsstoffen, die chemische stoffen bevatten met een carcinogeen/mutageen klasse 1 (CM1) classificatie, te vervangen door een gelijkwaardig alternatief. De CM1-classificatie betekent dat de chemische stof kanker kan veroorzaken. Door toenemend wetenschappelijk inzicht worden er regelmatig nieuwe chemische stoffen geïdentificeerd als CM1. Deze worden vervolgens opgenomen in de lijst met te vervangen stoffen. De voortgang hiervan is weergegeven in Figuur 2.

Figuur 2: CM1 evaluatie bedrijfsstoffen

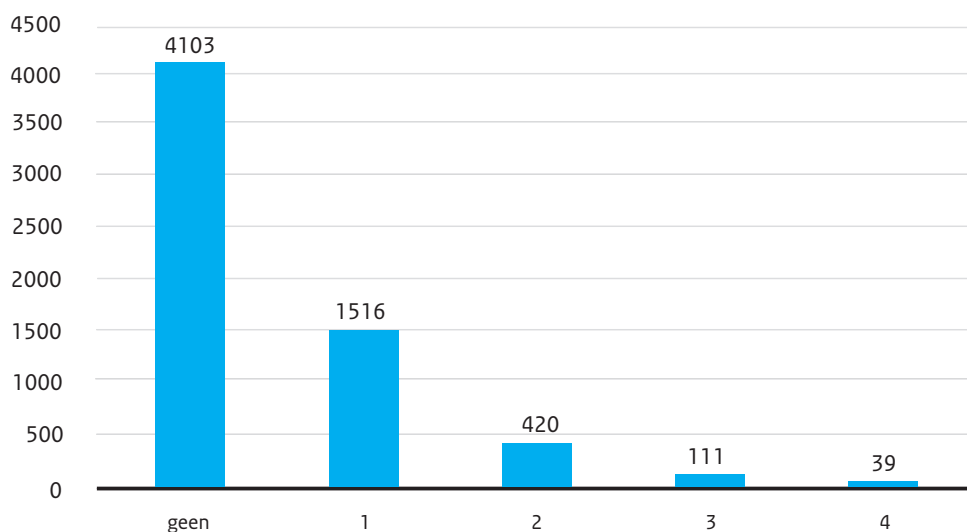

In Figuur 2 is te zien dat Defensie er gestaag in slaagt CM1-stoffen uit te faseren/te vervangen. Vervanging gebeurt door een gelijkwaardig alternatief zonder CM1 component. Daarnaast is te zien dat het aantal CM1 stoffen toeneemt. Dit komt omdat meer stoffen worden geclassificeerd als CM1. In april 2024 wordt de stofgroep Reprotoxisch klasse 1 (R1) aan de CM1-stoffen toegevoegd en daarnaast wordt op korte termijn een grotere uitbreiding verwacht door een vervangingsplicht van sensibiliserende stoffen (S-stoffen). Dit zijn stoffen die een allergische reactie teweeg kunnen brengen.

Meldingen bedrijfsveiligheid

Deze rapportage, in tegenstelling tot de Stand van Defensie najaar 2023, bevat de meldingen bedrijfsveiligheid over geheel 2023 uit zowel PeopleSoft Melden Voorvallen (PSMV), als het Safety Reporting Systeem (SRS) (Figuur 3). De cijfers worden gebruikt om inzicht en overzicht te bieden in het aantal meldingen van voorvallen over bedrijfsveiligheid binnen Defensie. Deze informatie wordt gebruikt om binnen de organisatie het melden voorvallen continu te verbeteren.

Figuur 3: Totaal aantal meldingen bedrijfsveiligheid 2023 per ernstcategorie

Ondersteunen

Figuur 4 specificeert de aantallen meldingen verder op het niveau van het defensieonderdeel. Het betreft een gecombineerd overzicht van de meldingen uit zowel PSMV als het SRS. Aangezien dit in voorgaande jaren niet mogelijk was, kunnen we (nog) geen vergelijkende conclusies trekken of een betrouwbare trendanalyse geven.

Figuur 4: Verdeling aantal meldingen per defensieonderdeel

Defensieonderdeel ⁵	Ernstcategorie					Totaal
	geen	1	2	3	4	
Bestuursstaf (3.456)	44	56	18	7	4	129
Koninklijke Landmacht (23.826)	349	516	170	46	18	1.099
Koninklijke Marine (11.541)	473	412	101	25	4	1.015
Koninklijke Luchtmacht (8.250)	2.610	101	25	10	1	2.747
Koninklijke Marechaussee (7.903)	423	262	62	13	9	769
Commando Materieel en IT (5.385)	78	61	8	6	0	153
Defensie Ondersteuningscommando (9.456)	126	108	36	4	3	277
Totaal	4.103	1.516	420	111	39	6.189

In de Stand van Defensie najaar 2023 was aangekondigd dat de Melden Voorval App (als onderdeel van PSMV) zou worden uitgerold. De app is inmiddels defensiebreed beschikbaar gesteld wordt momenteel door de defensieonderdelen geïmplementeerd. Het streven is om de volledige implementatie eind 2024 af te ronden.

Groeiparagraaf

De ambitie is om de volgende Stand van Defensie op het gebied van veiligheid meer integraal en verdiepend vorm te geven. Hierdoor kan de stand van zaken op het gebied van fysieke en sociale veiligheid beter worden weergegeven.

⁵ Tussen haakjes de personeelsaantallen (burger, militair, reservist) per defensieonderdeel op 1 september 2023.

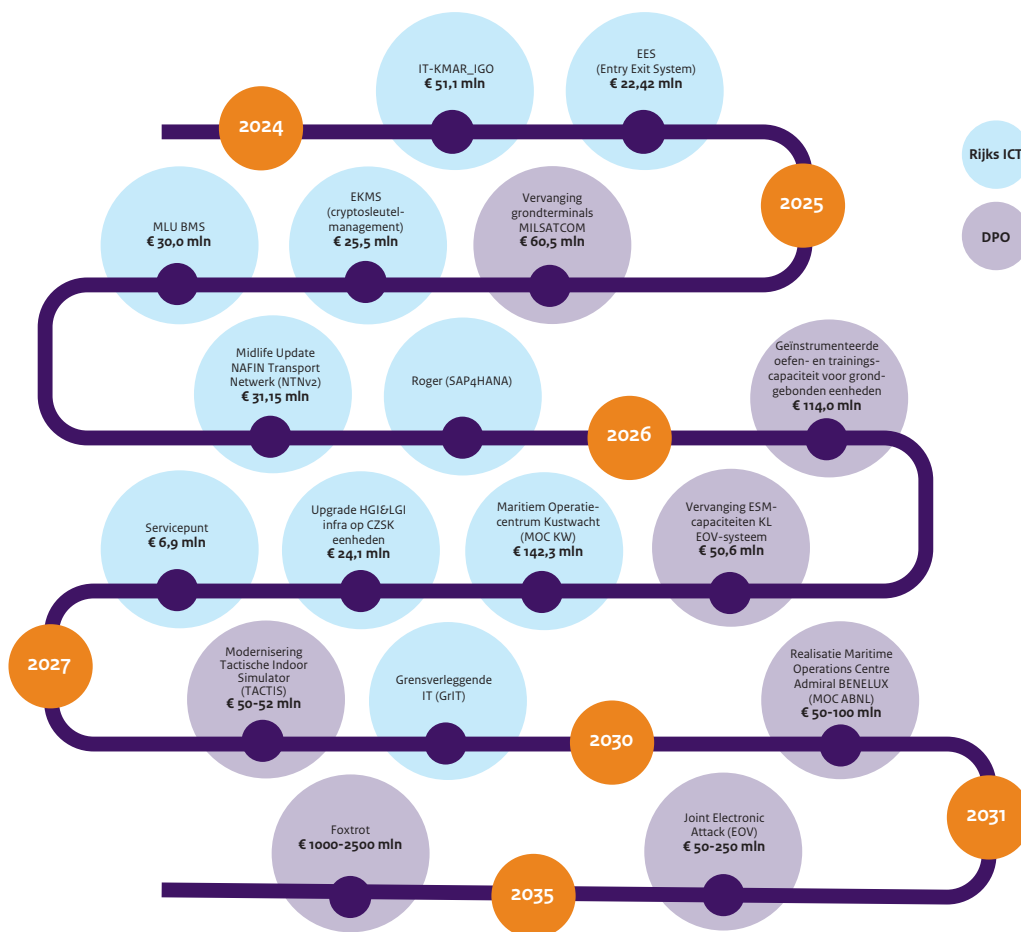

6.3 Digitale transformatie

Doelstelling

Defensie moet sneller, slimmer en sterker zijn dan onze tegenstanders in het informatiedomein om de oorlog van de toekomst te kunnen winnen. Om een technologisch hoogwaardige krijgsmacht te worden die klaar is voor informatiegestuurd, multi-domein en geïntegreerd optreden (ook) in hybride context investeert Defensie in de digitale transformatie. Daarin zijn zowel de operatie als de bedrijfsvoering van belang. Defensie rapporteert in dit kader over de planning van IT-projecten, de IT-dienstverlening en de beschikbaarheid van IT personeel.

Planning IT-projecten Rijks ICT Dashboard & DPO

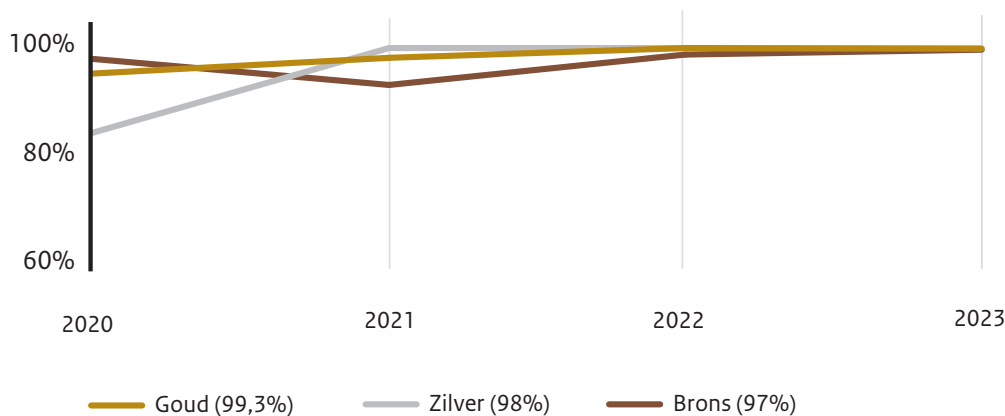
Ondersteunen

Vullingsgraad functie categorie informatie & communicatietechniek

		01-jan-19	01-jan-20	01-jan-21	01-jan-22	01-jan-23	01-jan-24
Totaal	O	3.407	3.476	3.535	3.897	4.006	4.465
	P	2.645	2.620	2.697	2.973	2.927	2.867
Vullingsgraad		77,6%	75,4%	76,3%	76,3%	73,1%	64,2%

Defensie realiseert verschillende projecten en programma's die gericht zijn op de toekomstbestendigheid van Defensie in het i-domein. Defensie investeert in toenemende mate in het personeel en de systemen die de digitale transformatie mogelijk maken. Een inhaalslag is onder andere nodig om nieuwe infrastructuur te realiseren, het juiste personeel in te huren en innovaties uit de markt te kunnen benutten. Het Defensie Projectenoverzicht (DPO) geeft inzicht in de operationele IT-projecten die binnen het DMP (Defensie Materieel Proces) vallen. Over niet wapensysteemgebonden IT-projecten boven de 5 miljoen rapporteert Defensie op het Rijks ICT-dashboard. In het overzicht staan naast projecten ook de programma's GriT, Roger en Foxtrot, die bestaan uit meerdere deelprojecten. Twee van de projecten van Foxtrot (Spiral o voor 44 bataljonstaakgroep en Vervanging Grond-Lucht Radio's) waren in het vorige DPO separaat opgenomen, maar worden nu op een projectblad weergegeven, analoog aan andere omvangrijke materieelprogramma's. De gerapporteerde bandbreedte van Foxtrot geeft betreft de totale bandbreedte van alle projecten onder Foxtrot. De programma's en projecten dragen bij aan de prioritaire doelstellingen van Defensie op het gebied van de digitale transformatie die zijn opgenomen in het departementaal i-plan. Bovenstaande tijdlijn integreert deze twee rapportagelijnen en biedt een overzicht van de realisatieplanning van de grootste lopende IT-projecten.

Service Levels IT Dienstverlening

Naast het investeren in vernieuwing moet het huidige IT-landschap veilig en werkend worden gehouden. Het JIVC rapporteert jaarlijks over de genormeerde IT-dienstverlening op basis van vooraf vastgelegde niveaus van dienstverlening: brons, zilver en goud. Per niveau gelden normen voor beschikbaarheid, openstelling, beveiliging en responstijden. Niet alle IT van Defensie is genormeerd, wapengebonden IT-systemen vallen hier bijvoorbeeld buiten. De gerapporteerde cijfers geven weer in welke mate wordt voldaan aan de drie verschillende dienstverleningsniveaus voor IT. De cijfers laten de resultaten zien van alle genormeerd systemen en applicaties binnen de categorieën brons, zilver of goud. De afgelopen jaren voldoet JIVC in meer dan 95% van de gevallen aan de gestelde normering.

Voldoende specialistisch IT-personeel is een randvoorwaarde om continuïteit te waarborgen en tegelijkertijd de digitale transformatie te realiseren. Omdat hier een structurele schaarste bestaat is wil Defensie meer IT-personeel aan zich binden. In de komende jaren bereidt het JIVC uit met in totaal 2000 extra functies. De instroom loopt gefaseerd met 30 VTE per maand, omdat nieuwe medewerkers goed moeten worden ingewerkt, wat tijd en capaciteit kost. De eerste toename van functies (O) is zichtbaar in de grafiek. De afgelopen jaren was de vullingsgraad voor IT-functies rond de 75%. waar de algemene streefnorm 80% is. In 2023 zakte het vullingspercentage naar 68% als gevolg van de groei van formatieplaatsen in combinatie met reguliere uitstroom door bijvoorbeeld pensioen, vrijwillig vertrek en doorstroom intern Defensie. Hierdoor steeg het aantal gevulde arbeidsplaatsen (P) afgelopen jaar niet in absolute zin. De komende jaren zal een negatieve trend in het percentage waarschijnlijk doorzetten als gevolg van verdere uitbreiding van de O. Naar verwachting stijgt vanaf 2024 het aantal ICT'ers bij Defensie. Daarnaast investeert Defensie in behoud van personeel, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van loopbaanpaden en opleidingsfaciliteiten binnen het IT-domein van Defensie. Op de langere termijn verwachten we dat de vullingsgraad weer stijgt.

Groeiparagraaf

Defensie onderzoekt of de doelen voor de digitale transformatie uit het departementaal i-plan kunnen worden geïntegreerd met de Stand van Defensie.

Ondersteunen

6.4 Informatiehuishouding en transparantie

Doelstelling

Defensie wil een gezaghebbende informatiepositie bereiken. Dit verbetert de wendbaarheid, commando- en bedrijfsvoering. Het programma Defensie Open op Orde (DOO) versterkt daarom in de periode 2021 t/m 2026 de informatiehuishouding en transparantie van Defensie. Het doel is om in 2027 het volwassenheidsniveau 4 te hebben bereikt (op de schaal van de volwassenheidsmeting uitgevraagd door het ministerie van Binnenlandse Zaken). Dit draagt eveneens bij aan het doel van het Rijksbrede programma Open Overheid.

Basis op orde – informatiehuishouding- volwassenheidsniveau (score 1-4)⁶

KPI	Informatiehuishouding						
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Streefwaarden	n.v.t.	2,0	2,5	3,0	3,5	4,0	4,0
Scores (gerealiseerd)	1,6	1,8	2,4				

Toelichting

Het programma DOO is sinds zomer 2021 actief. DOO werkt aan verbetering via 4 actielijnen: (1) Informatiehuishouding, (2) Informatieverstrekking, (3) Signalen herkennen en (4) I-vakmanschap.

Het programma heeft belangrijke stappen gezet voor het verhogen van het volwassenheidsniveau. Een belangrijk onderdeel hiervan is de implementatie van het nieuwe documentmanagementsysteem (DMS) DefDoc, vanuit de actielijn Informatiehuishouding. In 2023 zijn de eerste afdelingen begonnen in het systeem te werken, waaronder de Taskforce Oekraïne. De ingebruikname door de rest van de Bestuursstaf vindt in 2024 plaats. Tot en met 2026 volgen de andere Defensieonderdelen. Verder heeft Defensie in 2023 het pilotproject “missie-archief Afghanistan 2005-2010” succesvol afgerond. De pilotaanpak zal worden opgeschaald en ingebed in de Defensieorganisatie, zodat alle missie-archieven duurzaam ontsloten kunnen worden. Naar aanleiding van een succesvolle pilot in de zomer van 2023 is besloten dat Defensie de Rijksbrede een voortrekkersrol krijgt voor de technische oplossing voor het archiveren van chatberichten.

⁶ De KPI is afkomstig uit de jaarlijkse volwassenheidsmeting informatiehuishouding, in opdracht van het ministerie van BZK (Rijksbreed Programma Open Overheid). Het Rijksprogramma meet jaarlijks het volwassenheidsniveau van de departementale informatiehuishouding. Deze meting peilt het niveau tussen 1 en maximaal 4. Dit is een Rijksbreed vastgestelde normering. Dit jaar is duidelijk geworden dat door een fout in het digitale formulier het cijfer voor 2022 onjuist is berekend, waardoor voor 2022 foutief het cijfer 2,4 is gerapporteerd in het Jaarverslag 2022, de Stand van Defensie voorjaar 2023 en de Stand van Defensie najaar 2023. De fout is inmiddels gecorrigeerd; het correcte cijfer voor 2022 is 1,8. In 2023 zijn grote stappen gezet waardoor het volwassenheidsniveau van Defensie op dit gebied eind 2023 daadwerkelijk 2,4 was.

Vanuit de actielijn Informatieverstrekking wordt verder gewerkt aan de implementatie van de Wet open overheid (Woo). De training gericht op het schrijven van beslisnota's die voldoen aan de eisen voor openbaarmaking wordt uitgevoerd via het Talencentrum Defensie.

Voor de actielijn Signalen herkennen heeft de Auditdienst Rijk (ADR) tien jaar aan onderzoeksrapporten geanalyseerd en zijn tien patronen geconstateerd die bij het (h)erkennen van interne signalen binnen Defensie een rol spelen. In navolging van de aanbevelingen van de ADR is in 2023 allereerst ingezet op interne bewustwording, onder meer via dialoogsessies in de Bestuurs- en Krijgsmachtraad en via leermateriaal voor (onder)officieren en managers bij de Nederlandse Defensie Academie. Daarnaast zijn medewerkers ondersteund die reeds invulling geven aan responsiviteit en menselijke maat, met name vanuit de verantwoordelijke directies. Momenteel loopt een ADR-onderzoek naar externe signalen bij één defensieonderdeel. Het voornemen is om dergelijke onderzoeken bij alle Defensieonderdelen op te volgen.

Vanuit de actielijn I-vakmanschap vindt intensieve samenwerking plaats met het opleidingsdomein binnen Defensie. Zorgvuldige omgang met informatie is inmiddels een vast onderdeel van de curricula van de loopbaanopleidingen van officieren.

Daarnaast vinden Defensiebreed (bij Defensieonderdelen en specifieke subonderdelen) nulmetingen plaats om het volwassenheidsniveau van de informatiehuishouding te bepalen, om vervolgens specifieke actieplannen op te stellen. Eind 2023 waren 7 van de 13 nulmetingen afgerond; in het voorjaar van 2024 zijn vrijwel alle nulmetingen afgerond, de laatste volgt rond de zomer.

Ondersteunen

6.5 Onvolkomenheden Algemene Rekenkamer

Doelstelling

Defensie werkt aan een bedrijfsvoering die het primaire proces optimaal ondersteunt. De doelstelling is om de bedrijfsvoering te verbeteren onder meer op basis van het oordeel van de Algemene Rekenkamer (AR) en de hier uit voortvloeiende aanbevelingen. Deze onderstaande tabel laat de voortgang zien bij het oplossen van de onvolkomenheden en de daar onderliggende verbetermaatregelen uit het Verantwoordingsonderzoek van de Algemene Rekenkamer.

Realisatiedata Onvolkomenheden Algemene Rekenkamer

Onvolkomenheid	Werking/Gereed	Status	
		Opzet	Bestaan
Autorisatiebeheer	2025	2023 – 1 (van 2) aanbevelingen al gereed	2023 – 1 (van 2) aanbevelingen al gereed
Vastgoedmanagement	2025	2023 – 3 (van 3) aanbevelingen al gereed	2023 – 1 (van 3) aanbevelingen al gereed
Inkoopbeheer	2024	2022/2023 – 3 (van 3)* aanbevelingen gereed	2023 – 2 (van 3)* aanbevelingen al gereed
Munitiebeheer	2026	2023 – 3 (van 6 – 1 nieuw) aanbevelingen al gereed	2023 – 2 (van 6) aanbevelingen al gereed
Beveiliging Militaire Objecten	2027*	2023 – plan van aanpak	NTB
Beheer van Cryptografiemiddelen	2026*	2024 – plan van aanpak	NTB
Inventarisatieproces	NTB	2024 – plan van aanpak	NTB

* Aanpassing tov versie nov 2023

Toelichting op de tabel

Iedere onvolkomenheid die de Algemene Rekenkamer benoemt, resulteert doorgaans in aanbevelingen. Op basis van een oorzaakanalyse worden de aanbevelingen opgepakt maar het verschilt per aanbeveling wanneer de verbeteringen gereed zijn. In de tabel is opgenomen wanneer er een plan van aanpak is/wordt vastgesteld. Verder wordt een beeld gegeven van het jaar waarin de verbetering in opzet, bestaan of werking gereed gemeld kan worden.

Toelichting op de onvolkomenheden

Hieronder worden alle onvolkomenheden binnen Defensie kort toegelicht. Welke ontwikkelingen zich hebben voorgedaan in het jaar 2023 wordt in het kort beschreven.

Aanpak onvolkomenheid Autorisatiebeheer Defensie

Sinds het Verantwoordingsonderzoek 2020 is Autorisatiebeheer door de Algemene Rekenkamer beoordeeld als een onvolkomenheid. In 2023 is verder gewerkt aan maatregelen om de onvolkomenheid weg te werken voor het materieel-logistieke domein. De activiteiten uit het geactualiseerde plan van aanpak autorisatiebeheer zijn stapsgewijs gerealiseerd met beperkte personele capaciteit. Eind 2023 zijn aanpassingen gedaan hetgeen heeft geleid tot een reductie van 30% in de gerapporteerde aantallen functiescheidingsconflicten. In 2023 is specifieke tooling (SAP Governance, Risk en Compliance) aangeschaft voor het analyseren van functiescheidingsconflicten en het bouwen van conflictvrije rollen. Door het gebruik van specifieke tooling (SAP Governance, Risk en Compliance) wil Defensie voortbouwen aan het realiseren van conflictvrije rollen.

Aanpak onvolkomenheid Vastgoed Defensie

Vastgoedbeheer is sinds het Verantwoordingsonderzoek 2019 door de Algemene Rekenkamer beoordeeld als een onvolkomenheid. Het Verantwoordingsonderzoek stond dit jaar in het teken van het toetsen van de vooruitgang op de aanbevelingen uit het VO 2022. In 2023 zijn op de aanbevelingen stappen gezet. In 2023 is een concept-informatieplan opgesteld dat inzicht geeft in de informatie die nodig is om op portefeuille-, object- en gebouwniveau te kunnen sturen. Daarnaast heeft de TaskForce Nova in 2023 haar eindrapportage opgeleverd, waardoor het inzicht in de bezetting en benutting van kazernes is gegroeid.

In 2023 is het eerste werkpakket samengesteld en vastgelegd in het investeringsplan van Defensie. Voor de projecten van dit eerste werkpakket zijn de voorbereidende werkzaamheden gestart.

Aanpak onvolkomenheid Inkoopbeheer

Inkoopbeheer is sinds het Verantwoordingsonderzoek 2019 door de Algemene Rekenkamer beoordeeld als een onvolkomenheid. Defensie heeft de stijgende lijn om de onvolkomenheid op te lossen in 2023 verder voortgezet.

In 2023 is de werking van de individuele key controls aangetoond en zijn verdere verbetermaatregelen die de interne controle versterken, doorgevoerd. Ook zijn rapportagetools, zoals een spendanalysetool, ingevoerd die niet alleen positieve effecten laat zien in het inkoopdomein, maar ook in het financiële domein. Monitoring van de werking van de key controls heeft voortdurend de aandacht. De analyse naar de oorzaken en achtergronden van het gebruik van de onderhandelingsprocedure zonder aankondiging is in 2023 door Defensie uitgevoerd met als uitkomst dat de motivatie van de procedure sterk verbeterd is, maar publicatie achterblijft.

Ondersteunen

Aanpak onvolkomenheid Munitiebeheer

Vanaf het Verantwoordingsonderzoek 2017 beoordeelt de AR het Munitiebeheer als een onvolkomenheid. De minister van Defensie heeft in 2022 een plan opgesteld en de afdeling Monitor Munitiedomein (MMD) opgericht. Het plan richt zich op personele versterking, verbeteren van kennis en kunde, positief beïnvloeden van gedrag, vereenvoudiging van processen en vermindering van administratieve lasten. In 2023 zijn door het ministerie stappen gezet om het munitiebeheer te verbeteren, bijvoorbeeld door het digitaliseren van de Monitor Kwaliteit Materieelbeheer (MKM) en het versterken van de personele capaciteit. De minister van Defensie beschikt over een dashboard (BI-VEST) dat real time inzicht geeft in de ingevulde en geapprecieerde checklist die worden gebuikt voor de MKM.

Aanpak onvolkomenheid Beveiliging militaire objecten

In het Rapport over het Verantwoordingsonderzoek van mei 2023 beoordeelde de AR de beveiliging van militaire objecten als een onvolkomenheid. In 2022 constateert het AR drie soorten beveiligingsmaatregelen tekortkomingen en risico's: organisatorisch, bouwkundig en elektronische. De Minister van Defensie heeft in de tweede helft van 2023 een plan opgesteld wat het overgrote deel van de tekortkomingen moet oplossen door te investeren in een verbeterd overzicht van alle Te Beschermen Belangen (TBB) en de getroffen beveiligingsmaatregelen om vervolgens daar waar nodig aanvullende passende beveiligingsmaatregelen te treffen.

Aanpak onvolkomenheid Beheer cryptografiemiddelen

In het Verantwoordingsonderzoek 2022 beoordeelde de AR het Beheer van cryptografiemiddelen als een onvolkomenheid. Tekortkomingen betreffen zowel de logistieke lijn van fysieke cryptomiddelen als de lijn van de digitale cryptosleutels. In 2023 is door Defensie vooral de nadruk gelegd op het analyseren van de oorzaken die ten grondslag liggen aan de tekortkomingen in het cryptobeheerproces.

Op basis van deze analyse is een aanpak opgezet gericht op vernieuwen van de systemen voor de crypto administratie en het doorvoeren van verbetermaatregelen om de administratie op orde te houden.

Aanpak onvolkomenheid Inventarisatieproces

In het Verantwoordingsonderzoek 2022 beoordeelde de AR het Inventarisatieproces als een onvolkomenheid. Hoewel er initiatieven binnen het ministerie zijn gestart om het telproces te verbeteren, blijft het voor de AR onvoldoende om te zeggen dat dit gaat leiden tot het oplossen van tekortkomingen in het inventarisatieproces.

In 2023 is gestart met het verduidelijken van de regelgeving voor het inventarisatieproces. Er is gewerkt aan het project 'wapenkamer van de toekomst' waar met behulp van RFID-technologie een grote versnelling in het inventarisatieproces wordt bereikt. Dit zal op termijn breder dan bij alleen bij de inventarisatie van wapens worden toegepast.

Afkortingen

A-brief	De Kamer wordt geïnformeerd over de Waaron en Wat
ADR	Auditdienst Rijk
AGENOR	Naam van de militaire tak van missie EMASOH
AHIU	Alternatieve Helikopter In –en Uitstijgen
AMDTF	Air and Missile Defence Task Force
AR	Algemene Rekenkamer
ARUMIL	Arubaanse Militairen
ASAP	Act in Support of Ammunition Production
ASW-fregatten	Anti Submarine Warfare Fregatten
ATFME	Air Task Force Middle East
BBI	Behouden, Binden en Inspireren
B-brief	Na onderzoek volgt een B-brief over de hoe
BNP	Bruto Nationaal Product
BTW	Belasting over Toegevoegde Waarde
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
C2	Command and Control
CARD	Conventional Armaments Review Document
CBMI	Capacity Building Mission Iraq
CBMI	Missie in Irak
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CDP	Capability Deployment Plan
CLSK	Commando Luchtstrijdkrachten
CM1	Carcinogeen en/of mutageen Klasse 1
CMF	Combined Maritime Forces
CO2	Koolstofdioxide
CURMIL	Curacaose Militairen
D&I	Diversiteit en Inclusiviteit
DIANA	Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic
DME	Dieselmotorenemissie
DMP-brief	Defensie Materieel Proces Brief
DMS	Defensiebrede Documentmanagementsysteem
DOO	Defensie Open op Orde
DPCR	Defence Planning Capability Review
DPO	Defensie Projectenoverzicht
eAP	enhanced Air Policing
EDA	Europees Defensieagentschap
EDF	Europees Defensiefonds
EDIRPA	European Defence Industry Reinforcement Through Common Procurement

Afkortingen

eFP	enhanced Forward Presence
EI2	European Intervention Initiative
EMASOH	European-led Maritime Awareness in the Strait of Hormuz
EOD	Explosieven Opruimingsdienst
EOV	Elektronische Oorlogsvoering
EP	Europees Parlement
EPF	Europese Peace Facility
ESSI	European Sky Field Initiative
EU	Europese Unie
EUFOR ALTHEA	European Union Force in Bosnia and Herzegovina
EULEX KOSOVO	European Union RULE of Law Mission in Kosovo
EUMAM OEK	EU Military Assistance Mission Oekraïne
EUNAVFOR	European Union Naval Force
EUNAVFORMED	European Union Naval Force Mediterranean
EUTM	Europese trainingsmissie in Mali
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
FOD	Foreign Object Damage
FOXTROT	krijgsmachtsbreed programma om informatiegestuurd optreden mogelijk te maken
FPS	Flexibel Personeelssysteem
GBS	Geëtiketteerde bedrijfsstoffen
GO	Geoefendheid
GPOI	Global Peace Operations Initiative
GrIT	Programma Grensverleggende IT
HLGP	Headline Goal Process
HR-model	Human Resources model
ICT	Informatie – en communicatietechnologie
IGO	Informatie gestuurd werken & optreden
INTERFLEX	Opleidingsprogramma in het Verenigd Koninkrijk voor het trainen van Oekraïense militairen.
IT	Informatie Technologie
JEF	Joint Expeditionary Force
JIVC	Joint Informatievoorziening Commando
KPI	Kritieke Prestatie-Indicatoren
MCM	Mine Counter Measures
MG	Materiele Gereedheid
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali
MND	Multicultureel Netwerk Defensie
MoU	Amphibious Force

Afkortingen

MP	Militair Personeel
MPCC	Military Planning and Conduct Capability
MRAD	Medium Range Air Defence
MRTT	Multi Role Tanker Transportvliegtuig
NASAMS	Norwegian Advanced Surface to Air Missile System
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NDPP	NAVO Defensie Planning Proces
NEAW/AWACS	NAVO Early Warning capaciteit
NFM	New Force Model
NIF	NATO Innovation Fund
NIGS	Nadere Inventarisatie Gevaarlijke Stoffen
NLDTIB	Nederlandse Defensie Technologische en Industriële Basis
NMI	NAVO Missie Irak
NMI	Missie in Irak
NPRD	Nationaal Programma Ruimte voor Defensie
NRF	NAVO-reactiemacht
NRI	NAVO Readiness Initiatief
NSPA	NATO Support and Procurement Agency
OG	Operationele Gereedheid
OIR	Operations Inherent Resolve
OIR	Missie in Irak
OM	Opdrachten Matrix
OMS	OnderhoudsManagementsSysteem
PESCO	Permanent Structured Cooperation
PG	Personele Gereedheid
PSMV	People Soft Melden Voorval
R&T	Research en Technology
RDC	Rapid Deployment Capacity
RES	Reservisten
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
SAF	Duurzaam vliegtuigbrandstof
SAP	Hedendaagse versie van SAP heet S/4 HANA
SG	Secretaris-Generaal
SHORAD	Short Range Air Defence
SKAO	Stichting Klimaatvriendelijk Aanbesteden & Ondernemen
SNMCMG	Standing NATO Mine Counter Measures Group
SNMG	Standing NATO Maritime Group
SRS	Safety Reporting System

Afkortingen

SVD	Stand van Defensie
SVP	Strategisch Vastgoed Plan
UAV	Unmanned Aerial Vehicle
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organization
USSC	United States Security Coordinator
VJTF	Very High Readiness Joint Task Force
VN	Verenigde Naties
VTE	Voltijds Equivalent
Woo	Wet open overheid

